

KETLIN KUUSING

VAIBA

TÄHENDUSLOOME

RUUMIS

‘VAIBA
TÄHENDUSLOOME
RUUMIS’

KETLIN KUUSING
MAGISTRI LÕPUTÖÖ

JUHENDAJAD

KÄRT OJAVEE, PHD
JAN KAUS, MA
ELNA KAASIK, MA

Graafiline Disain: Inês Nêves
Fotod Keskkonnas: Martin Lazarev
Kui fotol pole märget on need
jäädvustatud autori poolt.

Eesti Kunstiakadeemia
Desainiteaduskond / Tekstiil Osakond
Mai 2022

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. käesolev magistritöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem (kaitsmisele) esitatud;
2. kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on magistritöös nõuetekohaselt viidatud;
3. luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma magistritöö repositooriumis, kus see muutub üldsusele kättesaadavaks interneti vahendusel.

Ülaltoodust lähtudes selgitan, et:

- käesoleva magistritöö koostamise ja selle sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui magistritöö autorile ja magistritööga varalisi õigusi käsutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
 - kuivõrd repositooriumis avaldatud magistritööga on võimalik tutvuda piiramatul isikute ringil, eeldan, et minu magistritööga tutvuja järgib seadusi, muid õigusakte ja häid tavaid heas usus, ausalt ja teiste isikute õigusi austavalt ning hoolivalt.
- Keelatud on käesoleva magistritöö ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste kopeerimine, plagieerimine ning mistahes muu autoriõigusi rikkuv kasutamine.

22.05.2022

(kuupäev)

Kettlin Kuusing

(magistritöö autori nimi ja allkiri)

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele:

22.05.2022

(kuupäev)

Kärt Ojavee PhD

(magistritöö juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad)

Jan Kaus MA

(magistritöö juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	7	III	VAIBA LOOMINE	67	
<i>Millest said vaibalood alguse?</i>	11		<i>Ornament</i>	70	
I	VAIP RUUMIS	19	<i>Vaiba duaalsus</i>	78	
	<i>Pime ruum</i>	23	<i>Selguse loomine</i>	84	
	<i>Vaiba laotus ruumis</i>	27	IV	LOOMINGULINE TÖÖ	95
	<i>Lotto vaip</i>	29		<i>Linnaruum</i>	89
	<i>Inimene ruumis</i>	32		<i>Vaibakudumise algus</i>	100
	<i>Waypa</i>	34		<i>I Vaibakudumine</i>	102
	<i>Vaatamisviis</i>	38		<i>II Vaibakudumine</i>	110
II	VAIBA SÜMBOOLSUS	43		<i>III Vaibakudumine</i>	112
	<i>Asjad, askees ja võim</i>	49		<i>Waypa</i>	114
	<i>Komfort ja luksus</i>	54		<i>Meretekkk</i>	116
	<i>Värv</i>	57		<i>Hammaskiri</i>	118
	<i>Punane vaip</i>	59		KOKKUVÕTE	122
				SUMMARY	123
				BIBLIOGRAAFIA	124
			LISA I	<i>Intervjuu Peeter Kuutmaga</i>	128

SISSSEJU-HATUS

Määratlen oma magistritöö loomeuurimusena, mis paikneb erinevate diskursuste ja distsipliinide vahealadel. Fookuses on vaip põrandapinnal, mida käsitlen ruumiloome osana. Tõlgendan vaiba temaatikat keskkonnanesteetikast lähtuvalt ja uurin inimese ning ruumi suhet. Suures plaanis huvitab mind vaip kui nähtus meie igapäevaelus. Milles otsida tähendusi vaipade jaoks? Milles peitub vaiba fenomen? Huvi ja töö teema kujunesid tasahilju. Alguses praktiliselt olles, kus vaibad valmisid Elna Kaasiku autoritöödena. Järgnes töökogemus vaibasalongis, kus tutvusin tööstuslikult toodetud vaipadega ja klientide ootustega. Hakkasin huvituma ka vaiba ja autori vaatenurgast, selleks intervjueerisin tekstiilikunstnikku Peeter Kuutmad. Erinevad kogemused on vorminud mõttekulgu ja kirjapandut. Minu mõtteid vaibast ja meid ümbritsevast keskkonnast on innustanud Kaia Lehari ja Anni Albers, kes mõlemad on kirjutanud ruumist ja esemelisest maailmast. Esemetega kaasnevaid arusaamisi olen püüdnud tõlgendada vaiba kontekstis. Eelnevad kogemused panid mind mõtlema vaiba loometööle. Milline on autori isiklik kogemus? Millised on minu isiklikud eelistused? Soov leida isiklikum suhe vaibakunstiga, suunas mind loomingulisele tööle. Loomingulise töö käigus valmisid kolm kangastelgedel kootud vaipa.

MILLEST SAID VAIBALOOD ALGUSE?

Õpingute teise semestri alguses otsustasin minna sisearhitektuuri osakonna professori Hannes Praksi ukse taha küsimusega, kas mul oleks võimalus osaleda mõnes ruumi ja materjali käsitlevas õppeaines. See kohtumine andis mõttelise alguse magistritööle.

Sisearhitektuuri osakonna stuudioprojekti raames toimus ruumikogemusel põhinev uurimus. Uurimuse käigus keskenduti materjalist lähtuvale ruumidisaini kavandamisele, mis toimus Andrea Tamme, Marie Vihmari ja Kärt Ojavee juhendamisel. Tervikliku ruumikontseptsiooni loomise kõrval oli eriline tähelepanu materjali valikutest tekkival sensoorsel ja tähenduslikul kogemusel.

Tunnetusliku kogemuse leidmiseks oli õppeaine sisesejuhatavas uurimuses nõnda nimetatud töötuba. Kirjeldus ainekaardilt: “Pimedas ruumi töötoa eesmärgiks on luua sensoorne ruumikogemus, kus osaleja 24h vältel tunnetab end ümbritsevat ruumi, selles olevaid materjale ja iseend ruumis. Valgusstiimuli puudumine töötoaks kohandatud ruumis tekitab osalejatel piiratud nägemistaju, võimaldades teiste meelte ergastumist ja soodustab alternatiivse kognitiivse võimekuse arendamist. Seega tekib soodus võimalus avardunud tunnetusliku potentsiaali suunamiseks ruumi ja selles olevate materjalide taktiliste omaduste tundma – õppimiseks ja kaardistamiseks.”

Pime ruum andis kogemuse, mille ajal oli mul tekkinud uus mõistmine vaiba kui eseme tähendusest. Teiste esemete keskel hakkasin vaibale rohkem tähelepanu pöörama. Mul oli tekkinud uus uuriv pilk, millega vaatsin põrandal olevat vaipa.

Mõistmaks vaipa autoriloomes vaatenurgast, asusin praktikale Elna Kaasiku stuudiosse. Kaasiku stuudios valmivad lisaks teistele sisustustekstiilidele ka kangastelgedel kootud põimevaibad. Minu soov oli mõista kavandamise protsessi. Kujutasin ette, et see on lihtsalt üks paber, millel on kirjas vajalik informatsioon, et vaip valmis kududa. Juba esimesel päeval sai mulle selgeks, et mu eelteadmised vaiba loometööst on enam kui puudulikud, need olid pigem olematud. Elna Kaasiku töölaual oli tellimus põimevaibale. Tellimus polnud lihtsalt kirja pandud infokogum, vaid see oli käegakatsutav asi. Tellimus asus suure karbi sees. Karbi sees oli vana kolletunud ajakiri Maret aastast 1937, korrutatud eri värvi lõngatupsud, visandatud põrandaplaan, näidised kardina tekstiilidest, fotod seintel olevatest maalidest, märkmed kohtumistelt.

Eelnenud oli mitmeid kohtumisi nii tellimuse esitanud inimeste eramus kui ka stuudios. Sain teada, et loodava vaiba kodu asub Nõmmel, vast renoveeritud eestiaegses villas. Ka seda, et eramu elanikud suhtuvad oma kodu pärandisse suure pieteeditundega. Sellest karbist sai alguse pikk kavandamise protsess – Kaasik juhendajana ja mina “pliiatsina” arvutiekraanil. Esialgu kavandasime *art déco* hõnguga illustratsiooni, mis pärines ajakirja töölehel mustvalge fotona. Selle valmides selgus, et tellija oli meelt muutnud proportsioonide osas. Kompleksne kujundus vajab peaaegu uuesti alustamist, uue kujunduse valmimine võttis paar nädalat. Järgnevalt vajab analüüsimist vaiba laotus ruumis, kuhu see oli mõeldud. Kinnitatud kavand tuli teha 1:10 mõõtkavas millimeetri pealt täpseks kavandiks. Lisaks oli vaja uusi värvikooslusi, mis sündisid lõngade omavahel korrutamistest. Lõpuks kinnitati kavand ja algas proovitöö kudumine. Proovitöö valmides analüüsi seda eramus. Alles pärast nende tööloikude teostust algas vaiba kudumine. Mulle sai selgeks, et vaiba kudumine on pikk protsess, kuid sellele eelnev töö võib vahel olla pikemgi. Elna Kaasiku juhendamisel sain hea ülevaate ühe minevikust inspiratsiooni leidnud vaiba valmimisest. Vaiba suurimaks väärtuseks oli aeg – ajalooline kujundikeel, koos pikaajalise planeerimise ning teostamisega.

Kavandid ja vaip Elna
Kaasiku studios

Asudes tööle vaibasalongis, kohtasin vastandlikku suhtumist kavandamisesse. Kõiki tootmisele eelnevaid otsuseid tingis võimalikult lühike ajakulu. Vaibasalongis leidis vaipu nii valmiskujul kui ka eritellimustööna. Ülevaade vaipadest muutus kirjuks, sest valik nii kvaliteedi kui ka välimuse osas oli väga lai. Arusaamine inimeste ootustest, mida vaip neile pakkuda võiks, muutus ähmaseks. Kõikide töödega kaasnes rutakas tempo ja uute vaipade tähendused ning projektid tekkisid kiiresti. Hakkas paistma, et vaibal on palju tähendusi. Sain aru, et vajan järelemõtlemist – milliseid suhteid omab vaip inimese ja ruumiga?

*Ühes oma artiklis on
Anni Albers öelnud -
kohusetundlik autor peaks
“peatuma ja mõtlema või
ehk mõtlema ja peatuma”.¹*

¹A. Albers, On Weaving.
Eds N. F. Weber, M.
Cirauqui, T. Smith.
Princeton, New Jersey:
Princeton University
Press, 2017 [1965], lk 95.

Peatun end ümbritsevas ruumis. Vaatan ajas tagasi, et leida vaiba ajalooline ja arhetüüpne olemus. Mõtlen, kuidas me vaatame ja millist mõju avaldab visuaalsus loometööle ning tähenduste tekkele. Meenutan kogemusi klientidega ja tõlgendan need teemadeks, mis võivad peituda vaipades. Subjektiivsed tõlgendused esitan koos visuaalsete tähistajatega, et neid teemasid üldistada. Peatun ja mõtlen veel vaibast kui fenomenist rakendus-kunstis – kunst, mis eksisteerib koos oma praktiliste külgedega.

Peatudes ja mõeldes vaibalugudest, mõtlen ka vaiba valmimisest. Vaiba valmistamiseks valin kangastelgedel kudumise, millega käivad kaasa vahepeatused. Telje rakendamisele eelnesid ja järgnesid järelemõtlemised ning otsused nii vaiba vormi, värvi kui ka sisu osas. Vaibasisu ehk kude on lõikudest, mis on lõigatud silmuskootud villaste kampsunite küljest – need jäid üle vabriku tootmisest. Lõikude liitmine vajab peatumist ja mõtlemist.

VAIIP RUUMIS

I

Esimene vaibalugu sai alguse päris pimesi. Viibisin koos kursusekaaslaste Kaareli ja Kaariniga 24 tundi pimedas ruumis. Selleks, et kogetut mäletada, kirjeldada ja esitleda, olid osalejatel diktofonid, lisaks ka pliiatsid ja paberid. Kuna kirjalikke märkmeid pole säilinud, põhinevad kõik kirjeldused helisalvestitel (kus räägivad peale minu ka Kaarel ja Kaarin) ning minu mälul. Oluline on veel lisada, et ma pole siiani näinud ruumi valgustatud kujul, ei realselt ega ka mitte fotodelt. Niisiis kohtusin Tallinnas Vabaduse väljakul kursusekaaslaste ja juhendajatega ning koos suundusime lähedal oleva hoone esimesel korrusel paiknevasse ruumi. Pärast ruumi põhimõtete ja muu kaasneva tutvustamist algas meie ühine vaatlus. See oli vaatlus ilma vaatamiseta. Olime kottpimedas ruumis, tajumata ainsatki valguskiirt.

PIME RUUM

Avanes uks. Tavaliselt süttib selle järel toas tuli. Seekord mitte. Seekord rändasin pimedusse, kus nägijale inimesele hakkas maailm paistma ühe ühtlase tumeainena. Olin kuskil, kus polnud orientiire. Puudus valgus, distantsid, reljeefid. Hetke seisatades ja mõeldes, sain aru, et olen sattunud üsna tasakaalutusse olekusse. Ainult jalad puudutasid maad, kõik muu mu ümber oli määratlematu. Maad mu jalge all tundus olevat liiga vähe. Pidin leidma endale toetuskoha. Liikudes ringi justkui tundmatus galaktikas, tulid mulle vastu tavalisest ainest, aga nähtamatuks muutunud esemed. Muutusin ettevaatlikuks. Suurt tahtmist ringi liikuda polnud. Umbes kümne sammu pärast peatusin, sest leidsin maast midagi, mis tundus olevat peatumiseks hea. Maas olid patjade–taolised pehmed ja korrapäratud vormid, lisaks ka üks madrats. Veidi veel ringi otsides leidsin maas lebava suure ja painduva rulli. Selle pind oli krobe, peene ja võrguliku struktuuriga. Rull polnud ühes tükis, vaid sel oli ka avali äär. Ääre alt avastasin pehme veluurse pinna. Võtsin äärest kinni ja rullisin lahti vaiba. See avas mu jaoks uue ala. Ma ei tea, kas see oli piltvaip või lihtne vaipkate. Mu jaoks polnud sel tähtsust. Kõige tähtsam oli see, et ma leidsin oma pinna, millel olid ääred. Ääred, mis piiritlesid mu koha mittemilleniagi tunduvast. Ja pinna, millel oli tihe struktuur – puudutades meeldiv ja omane. Vaibarullist õhkus koduse soojuse tunnet.

²R. Kurvitz, Anna Gerretz. Telesaade, 27. IX 1992. Toim M. Mälik. Tallinn: Eesti Televisioon. Videosalvestus, 6 min 48 sek. Kättesaadav: ERR Arhiiv, <https://arhiiv.err.ee/vaata/anna-gerretz> (vaadatud 17. IV 2022).

Raoul Kurvitz on vaipa konseptualiseerides öelnud: “Vaip on nomaadi kodu”². Tundsin midagi sarnast. Vaip andis mulle koha, kus rännakul peatusin. Seal oli mu ase ja sellel olid mõned mu asjad. Pikapeale hakkasin tundma, et olin pimedusega kohanenud. Mu silmad olid taas rahulikult lahti vajunud. Puhkasin asemel, kui tasahaaval hakkasin nägema enda kohal kergelt värelevaid tillukesi valgusallikaid. Need paistsid hõljuvat mu kohal nagu kauged galaktikaparved, õrnalt hõõgudes. Juba varem oli mind vallanud avaruses hõljumise tunne. Olles justkui gaasilises olekus, molekulideks meeled ja aatomiteks emotsioonid. Midagi ei tundunud olevat selge ega sirgejooneline, vaid pigem ümar ja taanduv. Pidepunkte ja kindlustunnet oli vähe. Otsisin neid kõikide meeltega. Lisaks puudutamisele andis ainelisusest ja keskkonnast ettekujutusi lõhnameel. Samas lõi võõristust, sest lõhnad polnud mulle tuttavad. Kuulmine vast andis enam perspektiivtunnetust, mis oli pigem kosmiline ja hõljuv. Kauged linnahääled oli muutunud ühtlaseks fooniks, luues aimatavat ruumilist sügavust. Minu ja mu kaaslaste hääled ringlesid ja kostsid igas suunas. Kord kõlasid need selgelt ja lühidalt, kord laiali hajuva kajana.

pime ruum
pime ruum
pime ruum
pime ruum
pime ruum
pime ruum
pime ruum

Olin nagu päris alguses, horisondi taga, kuhu valgus ei jõua. Ainus, mis mind kandis – pind minu all. Kõhedas ilmaruumis sai vaibast mu maamärk ja soe hingus. Ma võtsin vaiba omaks ja see sattus olema minu ruum.

VAIBA LAOTUS RUUMIS

Kõige laiemas tähenduses kuulub vaip arhitektuursesse ruumi. Arhitektuur tegeleb ruumi sulgemise ja laienemisega, gravitatsiooni ja pingega, paigutab ruumis masse ja mahtusid, juhib ja murrab valgust, mis mõjutab varjude ja värvide tekkimist. Lisaks eksisteerivad ruumis materjalide struktuurid ja nende viimistlemise jäljed. Ruumiosana on vaip seotud kõigi arhitektuuri komponentidega,³ mis loovad ja korrastavad ruumi. Põrandakattena või lahtise vaibana lisandub ruumi vaibapind, mis samuti on osaline korra loomisel. Lihtsa ja mõistuspärase korra aluseks on geomeetrilised teadmised. Vaibal on selleks laiuse ja pikkuse vahel tekkiv ruutmeetrite hulk ning materjalist ja tehnoloogiast sõltuv mahulisus. See kord võimaldab luua utilitaar-funktsionaalsel tasandil visuaalset ja välist korda, et tagada inimesele materiaalne heaolu.⁴ Vaiba materiaalsus tekitab inimeses enamasti meeldivaid assotsiatsioone. Vaip summutab helisid ja tundub jala all soe ja pehme. Visuaalne väli pakub ainet vaimule ja kujunduskeel loob silmailu.

³ A. Albers, On Weaving, lk 91.

⁴ K. Lehari, Ruum. Keskkond. Koht. Toim V. Vabar. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 1997, lk 8.

Uurides edasi, selgub ruumis eksisteeriv keerukam kord. Lisaks on korrastatud ka tähendused, mis loovad vaiba konteksti – visuaalne, vaimne ja meeleline tasand. Vaip loob ruumis tähendusliku koha. See pole abstrakte ega inimest välistav, vaid märgib inimese seost ruumilises keskkonnas.⁴ Lisaks pertseptiivsele ruumile eksisteerib ka vaibas kontseptuaalne ruum, mille eesmärk on füüsilist ruumi abstraherida,⁵ luues uusi seoseid ja mõistmist esemete tähendustes.

Vaip kuulub nii füüsilisse kui ka tajutavasse ruumi, mis vajab mõistmist. Wilhelm Dilthey on öelnud, et mõistmine on igapäevane protsess, “kus me tunnetame meeleliselt antud märkidest lähtudes seda vaimset, mille väljenduseks nad on”.⁶ Tõesti, vaip on olemas tajutaval moel. Justkui igas ruumis, kuid ilma suurema tähelepanuta. Könnin vaibast üle ja tunnen seda jalge all.

Vaatan vaipa tavalisel horisontaalsel pinnal. See paistab enama kui kolmemõõtmelise esemena.

Vaip on nii ruumilis – materiaalne kui ka kultuurilis – vaimne fenomen.

LOTTO VAIP

⁵K. Samas, lk 13.

⁶ W. Dilthey,
Hermeneutika
tekkimine. Tlk Andrus
Tool. - Akadeemia
1991, nr 5, lk 1038.

Lotto vaibas näeme nii kultuurilist kui ka geograafilist vaiba saamis- lugu. Näeme mõjuvat visuaalvälja ja seost kunstiruumiga ning vahel ka religiooniga. Näeme uskumisi ja tähendusi. Näeme, et vaiba servad ei ole sirged, vaid on lopergused ja ääred narmendavad. Pealispinnal on vähem ja rohkem kulunud kohti – näeme jälgi elust ja inimesest. Need jäljed kinnitavad, et keegi on vajanud seda vaipa, mis avab põneva kujutlusruumi. Ühest küljest saab selgeks, et hulk teadmisi vaipadest on hävinud koos nendega. Teisalt annab Lotto vaip pidepunkt- tid, õigemini pildi sellest, mida vaa- data vaibas kui esemes.

⁷Lotto Carpet, 16th century, Islamic Art, The Collection - The Met, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/445297> (vaadatud 17. IV 2022).

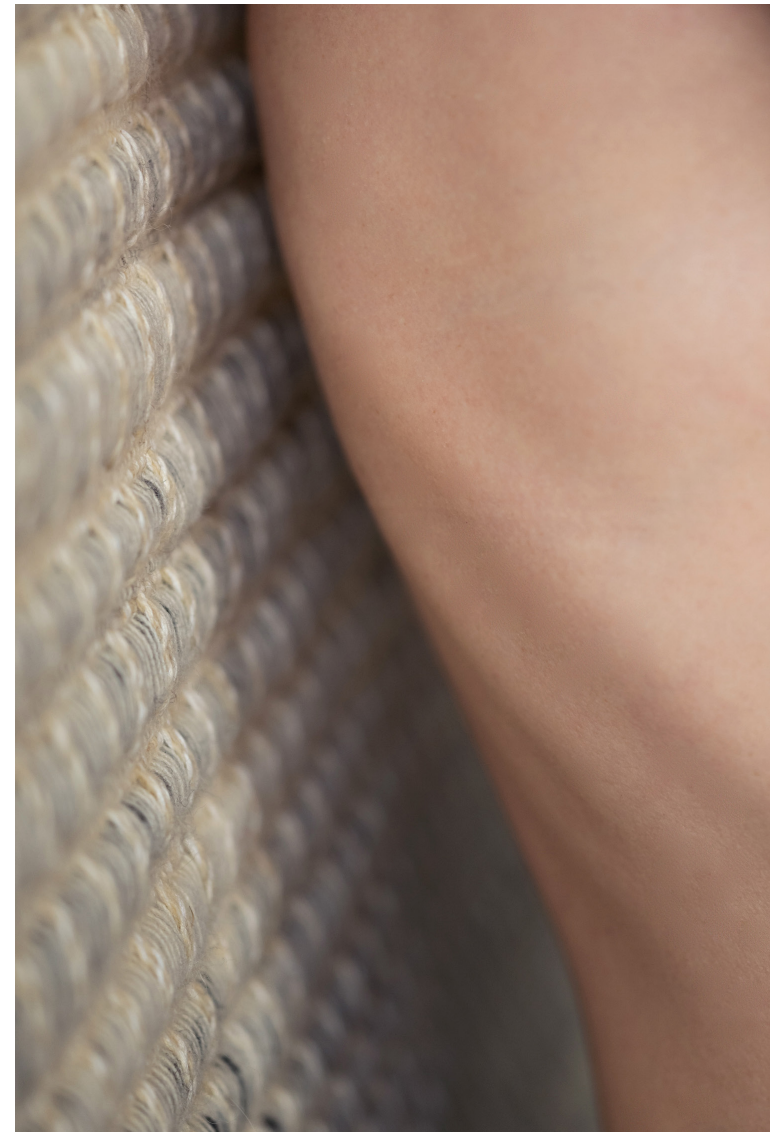
Lähemalt vaadates paistab, et tegemist on sõlmtehnikas valmistatud vaibaga. Vaiba struktuuris on näha peen ruudustik, millesse on sõlmitud kude. Vaipa ääristab lai, hele- da mustriga äär. Mustris põimuvad nurge- lised jooned. Arvatakse, et sellised põimi- tud äärtega vaibad pärinevad araabia kirja sirgjoonelisest vormist, mida tuntakse kufi nime all. Taoline äär on iseloomulik paljudele varastele Türgi vaipadele.⁷

INIMENE RUUMIS

Asumine ruumis on inimsusele ürgselt omane, mille eelistatud lähtepunktiks on keha.⁸ Püüan mõista ruumi läbi oma keha. Näen end ümbritsevat ruumi. Nii kauget kui silm seletab, kui ka kõige lähemal olevat. Nägemismeel on maailma mõistmiseks tõhus viis. Kuid ometi on mu nägemisväli piiratud ega anna täielikku informatsiooni kõigest ümbritsevast. Sirutades käed selja taha – kas ma siis “näen” rohkem? Jah, mul on selline tunne, et ma tean, mis on mu selja taga. Selle tunde annavad mu käed, mis katsusid seljatagust. Esimese reaktsiooni ajal sirutasin käed ja otsin nendega nähtamatut, kuid nõjatudes tagasi seljatoele, saan aru, et tajun oma kõige lähemat ruumi kogu oma kehaga ning olen praegu heas ja kindlas kohas. Ma ka kuulen kõige kaugemal taustal õrna linnamüra, just sõitis lähedalt mööda üks auto. On õhtune aeg. Välisele aknalauale kukub paar veepiiska, andes märku märjast aastaajast. Mõtlen, mis annab mulle hea ja kindla koha tunde.

⁸ K. Lehari,
Ruum.
Keskkond.
Koht.,
lk 39.
⁹ Samas,
lk 13.

Ruum avaneb inimeseks olemise kaudu, olles tajutav. Tajutava ruumi kujundajaks on meie keha ja vaimu suhe ümbrusega ja keskkonnaga. Nii põimib tajutav ruum endas subjektiivse ja objektiivse, sensoorse ja intellektuaalse, hetkereaalsuse ja minevikukogemused, isikliku ja kollektiivse mälu. Peegeldades ja modelleerides nii seesmiselt kui väliselt tajutavat reaalsust.⁹ Millised vaibad on veel olemas, peale mu ümber olevate? Peale nende, mis pole minu vaateväljas.

Pⁱl^ev^ai^p
v
Lum^evaip
Samblavaip

WAYPA

Eestlaste kõige vanemad tekstiilid on leitud II aastatuhande algusest e.m.a. Sel ajal me uskusime maad ja meil oli Maaema, kõige elusa ema ja tähtsaim jumal. Elasime kodades metsade ja legendike vahel. Kodades olid meil kangaspuud, millel kooti villast ja linast kangaid.¹⁰ Kas neil kooti ka põrandakatteid, ei ole meile teada.

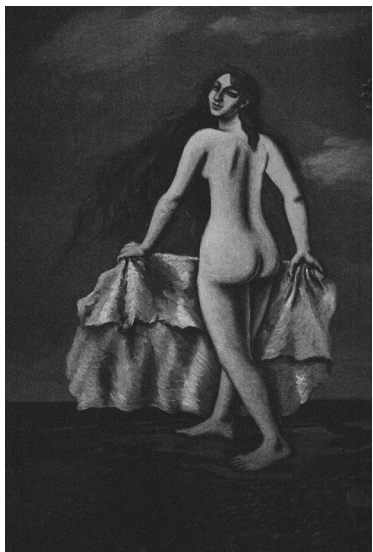
¹⁰K. Konsin, Kudumid. Tallinn: 1979, lk 7.

¹¹H. Kuma, Eesti rahvavaibad. Tallinn: Kunst, 1976, lk 9.

¹²G. Troska jt, Eesti rahvakultuuri leksikon. Toim Ants Viires. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2007, lk 334.

Teame, et Liivimaa ristsõdade ajaks olid meil juba vilunud kudumisoskused ja meie villased vaibad olid ristirüütelite hinnatud sõjasaagiks.¹¹ Vaibal oli selleks ajaks eestlaste elus oma kindel koht ja vaip oli üks vähestest eesti sõnadest, mis oli kirjutatud Henriku Liivimaa kroonikasse. Vaiba kirjepilt oli sel ajal waypa.¹² Ildset waypa on aja jooksul palju kasutatud. Esmalt kattis sõbana me õlgu, põlvi, oli magades peal ja istudes all. Me oleme vaipa pidanud teki moodi asjaks.¹¹ Tekk on lihtsalt mõistetav asi ja tekki vajame me igapäevaselt. Sama argine vajadus on meil tänapäeval vaipade järele. Vaatan vaipa oma toas. Vaip on minust eemal, diivani ees. Ma olen sellest just üle kõndinud, pilku heitmata. Vaip on talla all pehme ja tundub hea. Vaatan korra veel ja näen, miks ta on just diivani ees ega mitte kuskil mujal. Asukoha põhjust ei oskagi hästi sõnastada, pigem on tegu tundeaga. Tunde mõistmiseks kujutan ette diivaniesist ilma vaibata. Nüüd mõistan, tekkinud on tühimik, kas mu silm on vaibaga lihtsalt harjunud? Panen jala vaibale ja libistan üle ääre. Vaibalt “väljas” on jahedam ja kuidagi paljam tunne nagu olekski mu jalg teki alt väljas.

Teki moodi asi pakub meile soojust, varju ja puhkust. See asi kaitseb meid ja meie ruume. Arhemetafoorina tähendab katmine kaitset ja iidsetest aegadest oleme õppinud elus olevat katma. Me vajame looduses ohtude ja vaenlaste eest kaitset, sageli kaitseme me end millegagi kattes. Me katame oma keha rõivastega. Ka maja on omamoodi kehakate – maja katab meie elamist, meie kombeid, meie viisi ennast kaitsta. Me vajame kaitset külma ja teiste ilmaolude eest.¹³ Vaiba pehme ja ääritsetud pind kaitseb meid. Vaip on inimest saatnud ajas ja liikunud temaga kaasas. Ta välimus on küll ajas muutunud, kuid olemus mitte. Me oleme kasvanud koos tunde- dega olla kaitstud, see kuulub meie ellu. See on meie ilmaruumis, meie keeles, meie kodus, meie sees. Vaip katab meie ruume.

Fragment Lembit Sarapuu
maalilt Kalevipoeg ja saarenei,
1987, Eesti Kunstimuuseum.

¹³ K. Lehari, Talve
ülistuseks. Raadio
Ööülikool, 15.VII.2003.
Toim J. Tootsen.
Helisalvestis, 49 min,
31 sek. Kättesaadav:
ERR, Audioarhiiv,
[https://arhiiv.err.ee/
vaata/raadio-oulikool-
raadio-oulikool-kaia-
lehari-talve-ulistuseks](https://arhiiv.err.ee/vaata/raadio-oulikool-raadio-oulikool-kaia-lehari-talve-ulistuseks)
(vaadatud 17. IV 2022).

VAATAMISVIIS

Mõistame ruumi erinevalt, kuid ka sarnaselt. Meie ruumides on nii erinevaid kui ka sarnaseid vaipu. Kui erinevad või sarnased on meie vaibad? Sõltub, kuidas me neid vaatame. Millest sõltub vaatamine? Osalt ajast. Kuid millest veel?

Ruum, kus asuvad kunstilised kujundid pakub inimesele tajutavat ja kontseptuaalset ruumi. Taoliste ruumide kaudu oleme vaadanud ja püüdnud mõista maailma ja selle keerukust. Kunstiline ruum, vahel samuti keeruline, on meid seeläbi mõjutanud. Avaldanud mõju nii sellele, kuidas me vaatame kunsti, kui ka kogu maailma vaatamisele. Mõistmaks visuaalset ruumi ja eset selles, uurin lähemalt kunstiruumi, mis asub üheaegselt kolmes erinevas ruumis. Esimene on füüsiline ruum, milles asub ese koos teatud ruumilise struktuuriga. Teine on kontseptuaalne ruum, kus asub mõttemudel. Ja kolmas ruum avaneb kujundikeeles, milles avaldub mitmetähenduslikkus – keerulises ning mängulises süsteemis.¹⁴ Kokkuvõtvalt väljendub ruum tajupiltides, millel on mitmeid kihte. Uurin edasi kunstiliselt tajutavaid kihte.

¹⁴ K. Lehari, Ruum. Keskkond. Koht., lk 16.ku-voimalust (vaadatud 17. IV 2022).

¹⁵ J. Lotman, Kultuurisemiootika: Tekst - kirjandus - kultuur. Tlk P. Lias, I. Soms, R. Veidemann ja Tänapäev. Tallinn: Olion, 2016 [1990], lk 87.

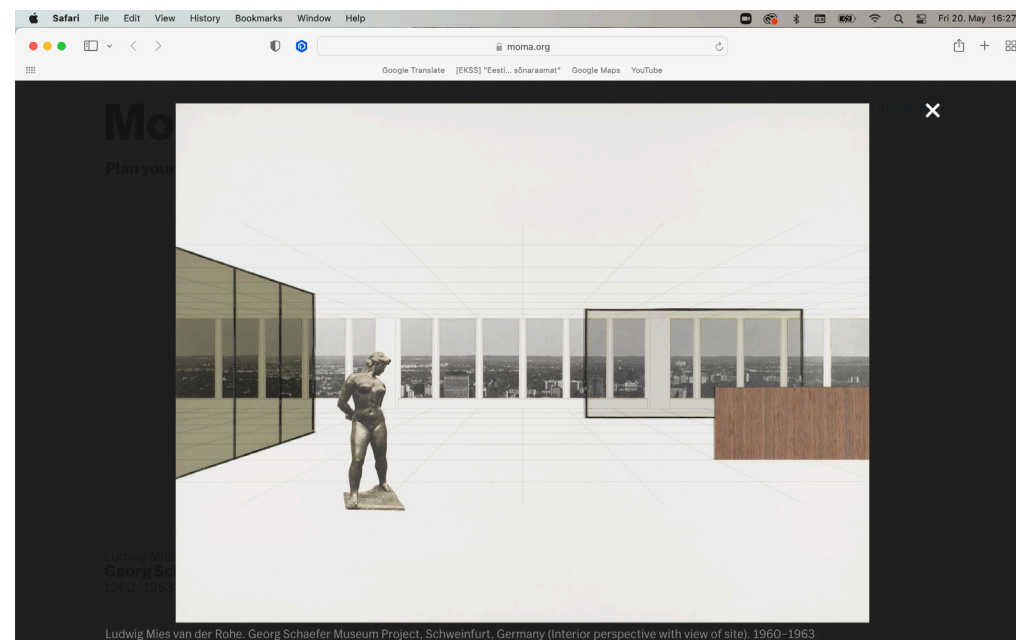
¹⁶ K. Lehari, Ruum. Keskkond. Koht., lk 17.

Kunstiruumi kihtideks on konstruktiivsus ja kompositsioonilisus. Konstruktiivses kihis realiseerub teatud kontseptuaalne ja füüsiline ruumimudel. Vaiba puhul on selleks näiteks vorm ja materjali kvaliteet. Kuid kompositsiooni tasandil tõlgitakse vorm ja materjal tajutavaks. Kompositsioonis realiseerub kontseptuaalne ja tajutav ühtsus, mida väljendab kujundikeel. Visuaalses keeles on teatav korrastatus ja tähenduslikkus,¹⁴ igale stiilile omased või ainuomased tunnusjooned.

Kahemõõtmelise pildi eriomane keel kujuneb mitmemõõtmelise ja piiratud ruumi omavahelise peegeldamise reeglite kaudu. Eri ajastute maastikumaalide ja natüürmortide ettekujutamine loob pildilist selgust. Visuaalne kujutis ei ole tajutava ruumi otsene ülekanne, vaid meie visuaalse taju modelleerimine autori programmi järgi ja tinglike reeglite alusel. Näiteks klassikalises maalikunstis on modelleeriva süsteemi põhikarakteriks perspektiiv – “kolmemõõtmelise objekti tema kahemõõtmelises kujundis peegeldamise reeglid.”¹⁵ Seetõttu sõltub visuaalne kujutis vaatamisviisist. Lääne modernses kunstiruumis on alates renessansiajastust valdavalt käibel olnud otsene ehk lineaarperspektiiv. See perspektiivi süsteem on tuletatud nii ruumilise nägemistaju kui ka kontseptuaalse ruumi – Eukleidese geomeetria alusel. Lineaarperspektiiv eeldab kindlaid punkte, kust kujutist vaadata, selleks et ei tekiks moonutusi.¹⁶

Pildilik ja raamistatud tasapindade vaatamine kunstiruumis on levinud ka teistele nähtustele, olles sügavalt juurdunud visuaalkultuuri. Uute tehnoloogiliste ekraanide ja meediumite abil on visuaalses maailmas süvenenud pildilik vaatamisviis. Tihti on meie kogemus taandatud ainult visuaalseks kuna toimub liikumatult – me seisame pildi ees. Eeldame, et visuaalse esteetilise kogemuse saamiseks peab keha olema passiivses seisundis, mille taga peitub nägemise vastandamine teistele meeltele. Nägemise, kui vaimse vastantandumisel kehaga on sügav traditsioon, ulatudes müüditeadusesse, kus nägijad on teadjad – selgeltnägijad näevad selgelt ja läbinägelikud näevad läbi.¹⁷

¹⁷ K. Lehari, Taju ja liikumine. Kaks teeloleku võimalust. Raadio Ööülikool, Eesti Raadio 2005. Toim J. Tootsen. Helisalvestis, 50 min, 42 sek. Kättesaadav: ERR, Audioarhiiv, <https://arhiiv.err.ee/vaata/raadio-oolikool-taju-ja-liikumine-kaks-teeloleku-voimalust> (vaadatud 17. IV 2022).

Vaatan raamistatult kunstiruumi.

Foto: <https://www.moma.org/collection/works/114376> (vaadatud 20. V 2022)

VAMP KUI SÜMBOL

II

Teine vaatamisviis on seotud aja ja liikumisega ruumis, kus nägemine ei vastandu kehalisusele. Selle vaatamise puhul ei ole esteetiline kogemus ainult visuaalne vaid kaasab keha koos teiste meeltega. Inimene on osa ruumist, mida ta tajub kehaliselt – ruum justkui läbib teda meelte teel. Lisaks vaatamisele, inimene kõnnib ruumis, hingab ruumis olevat õhku, kuuleb selle helisid. Samuti määrab aeg vaatamisviisi iseloomu, kas see on põgus pilgusheit või pikk ainiti vaatamine.¹⁷

Liikudes kunstiruumides, mida tajudes tekivad meil kujutlused, näeme tihti vaipasid valgetel seintel. Vaipasid ilusate ja müstiliste piltidena või pinget pakkuvate abstraktsete kujutistena – vaatame ja seisatame. Kuid meie ruumides asuvad vaibad enamasti ristipidises suunas. Me näeme neid teistmoodi, nende nägemisse on kaasatud aeg ja liikumine. Terviklikum mõistmine ja vaatamine, milles avanevad uued detailid ja vaated, nõuab enam kui seisakut pildi ees.¹⁷

*Ruum on kahtlus:
pean seda alalõp-
mata märgistama,
määratlema; ta ei ole
ealeski minu, teda
pole mulle ealeski an-
tud, pean teda endale
vallutama.*

Georges Perec,
Ruumiliigid. Tlk A.Saar.
Tallinn : Kultuurileht,
2011 [1974], lk 118.

VAIBASALONG

Salongi tuli abielupaar, kel tundus olevat asjaga kiire ja soov sellest asjast selge. Õige vaiba leidmiseks oli neil abiline. Nad olid kaasa võtnud dekoratiivpadja. Helehallil padjakattel oli Ralph Lauren'i monogramm ja äärt raamistas beež kandipael. Nad soovisid kandipaelaga toon toonis magamistoa vaipa. Suuremõõtmelist vaipa mille, laius neli ja pikkus viis meetrit. Juba kaugelt märkas naine üht vaibanäidist. Nähes seda lähemalt, teadis ta kohe, et just seda nad vajavad. Vaip oli naturaalsel värvi, pehme, siidise pinnaga sametine vaip. Mees palus kohe arve saata.

Abielupaari
magamistoa
vaibanäidis.

Prière de toucher
(Please Touch), 1947
Marcel Duchamp

*Pehme beez vaip
meenutas mulle kord
nähtud raamatut.
Raamatukaaned
olid sametised¹⁸ ja
naturaalset tooni.
Küllap tekkis seos
kuna mõlemad on
katsuma kutsuvad.*

46

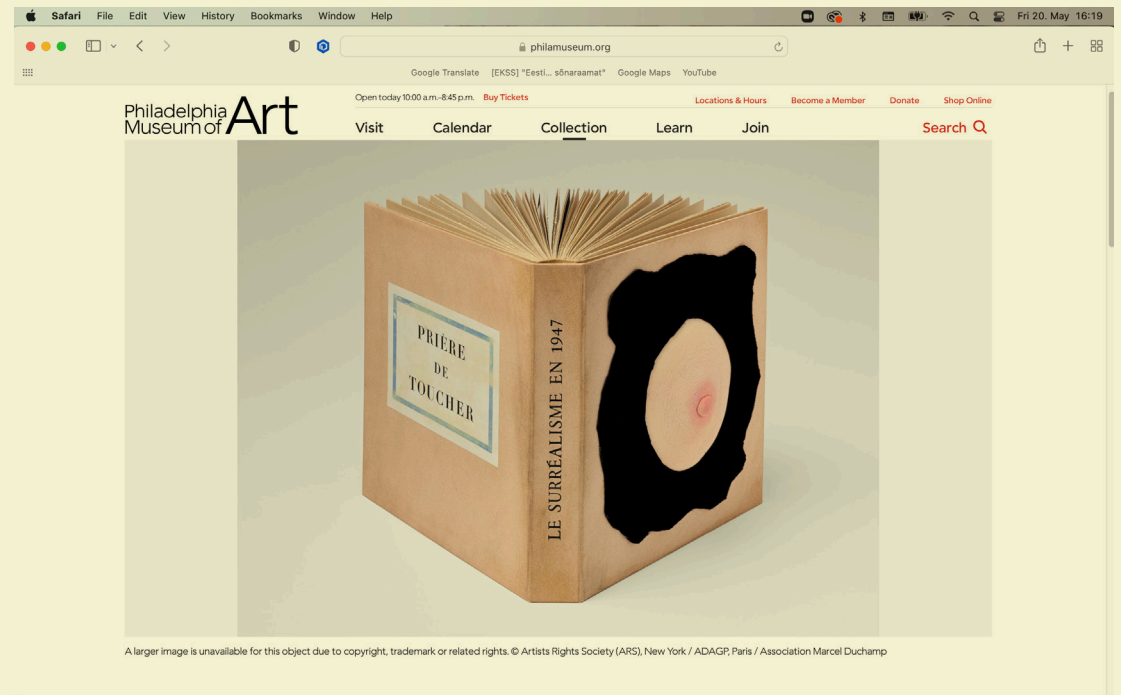

Foto: [https://
philamuseum.org/
collection/object/89754](https://philamuseum.org/collection/object/89754)¹⁸

¹⁸ M. Duchamp, *Prière de toucher* (Please Touch). Numbered edition of exhibition catalogue for *Le Surréalisme en 1947* (Paris: Pierre à Feu/Maeght). Collection. - Philadelphia Museum of Art, [https://
philamuseum.org/
collection/object/89754](https://philamuseum.org/collection/object/89754) (vaadatud 17. IV 2022).

47

Esemelises maailmas tundub olevat omajagu sümbolsust, mis on hakanud paistma asjade loomuliku küljena. Vahest ei pööra me sümbolsusele suurt tähelepanu ja see saadab meid märkamatuks. Sümbolsus teeb asja tähenduslikuks. Kuid milles peitub tähendus?

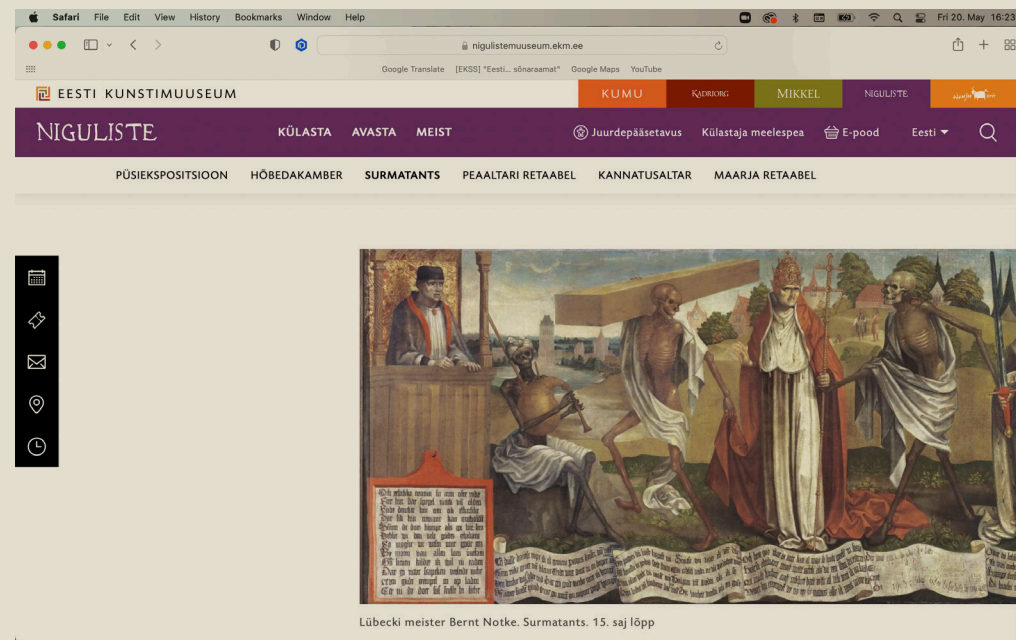
ASJAD, ASKEES JA VÕIM

¹⁹ K. Palginõmm, Asjade võim. Näitus, Niguliste muuseum, 19. X 2018-12.VIII 2019. - Eesti Kunstimuuseum, <https://nigulistemuuseum.ekm.ee/syndmus/asjade-voim/> (vaadatud 20. V 2022).

Keskaegne maailmapilt tundub meile olevat kauge ja vahest isegi mõeldamatu. Rangel ühiskondlikule hierarhiale lisaks saatis inimest hirm jumala ees. Hirmust vallatuna püüdis inimene ennast lakkamatult ümber kujundada ja puhastada oma hinge. Piibel õpetas elus püüdema täiuslikkuse poole, millega kaasnes ka askees. Keskaegsest mõttemaailmast annavad aimu õpetussõnad: "Matteuse evangeeliumis kõneleb Jeesus: „Kui sa tahad olla täiuslik, siis mine müü oma varandus ja anna vaestele, ja siis on sul aare taevas, ning tule, järgne mulle! [...] Tõesti, ma ütlen teile, rikas läheb taevariiki ränga vaevaga. Taas ma ütlen teile, et hõlpsam on kaamelil minna läbi nõelasilma, kui rikkal minna Jumala riiki.“”¹⁹

Foto: <https://nigulistemuuseum.ekm.ee/niguliste-muuseum/pusiekspositsioon/surmatants/19>

Askeetlikus väljendub ka maise elu lõpus “...matusekombestik, kus erinevalt vanadest paganlikest aegadest ei läkitata kadunukest teele hauapanustega, vaid maetakse alasti, mähituna vaid surilinasse. Nii jäi keskaja inimese jaoks kehtima vaesuse- ja lihtsuseideaal ning asjadest loobumist praktiseerisid, mõningate reservatsioonidega, Kristuse teenimisele pühendunud mungad.”¹⁹

²⁰T. Viik, P. Torop, M. Raudsepp, Kultuurisõltelise tähendusloome teoreetilised mudelid. - Researchgate, December 2018, lk 34. Kättesaadav: <https://www.researchgate.net/publication/330468437> (vaadatud 17. IV 2022).

Samas ajas, Bernt Notke kujutatud religioosel maalil “Surmatants” näeme vastukaaluks luksuslikke kuldkangaid ja jutustaja selja taga kullasäras punast tekstiili. Teos loob arusaamist keskaja esemelisest kultuurist. Näeme sotsiaalseid hierarhiad ja eliiti. Näeme, millised esemed olid nad valinud kinnitamaks ühiskonnas oma suhteid ja mõjuvõimu. Punase niidina läbivad esemeid võimutunnused – ja sümboolid,¹⁹ mis toovad esile kontrastid kujutatavate vahel. Vastandid ilmestavad asjade kõikehaaravat võimet luua tundmusi ja mõistmist inimeste eluviisist ning vaimsusest.

Kuigi “Surmatants” pärineb keskajast, ilmestab see hästi Ernst Cassirer kultuurilist “sümbol-süsteemi” mõistet – inimene ei ela ainult füüsilises, vaid ka sümbolises maailmas. Cassireri selgituste järgi loovad selle maailma religioon, kunst, müüdid ja keel. Inimeste kogemused koos kultuuriilmingutega on loonud kunstlikest vahendajatest tiheda võrgustiku, mida teisisõnu võib pidada kultuurisõlteliseks reaalsuseks. Selles reaalsuses ei ela inimene ainult oma vahetute vajaduste ja soovidega, vaid koos emotsioonidega – lootuste ja hirmudega, illusioonide ja meeletehete ning fantaasiate ja unistustega.²⁰

Asjad, kui sümbolid ümbritsevad meid igapäevaelus, oleme neile omistanud tähendusi, mis tekitavad meis emotsioone ja usku. Tundub, et keskaja inimese mõttelaad asjade osas, oli üsna sarnane meie tänase maailmapildiga. Asjade kaudu määratleme ja märgistame oma kuulumist nii füüsilises kui ka kultuurilises ruumis. Samuti märgistab vaip ruumis tähendusi.

KOMFORT JA LUKSUS

Gaston Bachelard on kirjutanud ruumipoeetikast ja ütleb, et “Ruum pole muud, kui “kohutav sees – väljas olek”.²¹ Püüame lakkamatult hoida seesmist ja välist maailma lahus ja samas koos. Meid kohutavas vajame hoidmist millestki, mis on olemas ja piiritleb. Midagi, mis pikendab seesmist ja samas annab märku saabuvast, võõristavast ilmast.²² Midagi, mis saadab välismaailma – reaalsusesse, mida tihti peab jagama võõrastega. Vajame ruumi, kus seesmine ja väline tunduvad olevat teineteisest läbi põimunud. Vajame ühendusi ja pidevust. Arvan, et vaip loob ühendusi nii pehme kui ka kõvema pinnana. Vaip saab pakkuda meile mugavat paika – omast ja ehtsat ruumi.

Kaia Lehari on mõtestanud mugavustunnet askeesi ja luksuse võrdlemisega, kahe äärmuslikult vastandliku elulaadi ja – stiiliga. Duaalses lähenemises on vaimsed hüved lahus kehalistest. Kuid komfort eeldab tasakaalu ja kooskõla inimese suhtes oma keskkonnaga, mis ei ole kujundatud keha ja vaimu vastandava maailmapildi alusel. Komforti mõistesse kuuluvad lisaks kehalistele ka vaimsed väärtused, samuti mugavuse teadvustamine, kujundamine ja väljendamine.²³

²¹ G. Gaston Bachelard, Ruumipoeetika. Tlk K. Sisask. Tallinn: Vahabund, 1999 [1957], lk 308.

²² D.W. Winnicott, Playing and Reality. Ed F. R. Rodman. New York: Routledge, 2005 [1971], lk 2-3.

²³ K. Lehari, Komforti kontseptsioonidest. Sirp 31 X 2003.

²⁴ V-S. Schulz, Carpet. - Textile Terms: A Glossary, Eds A. Reineke et al. Berlin: Edition Imorde 2017, lk 33.

Teisalt, luksus on läbi aja kuulunud kõrgematesse seisustesse, väljendanud privileege ja võimu. Luksuses on esikohal kehalised hüved ja see eeldab ülemäärasust kõiges.²³ Luksuse tähendust on endas kandnud ka vaibad. Nende ajalugu sai alguse Idamaades. Lähis-Idas on sõlmtehnikas kootud vaipa on au sees peetud iidsetest aegadest: eriti kuulus on lugu *Bāhar-e Kesrā* (“Khusrawi kevad”) vaibast. Vaip oli kootud siidist ja kaetud vääriskividega, kaunistades Sassaniidide impeeriumi paleed Ktesiphonis. Aastal 637 e.m.a araablased rüüstasid palee ja vaip tükeldati ning jagati võitjate vahel kui trofee.²⁴ Luksuslikul vaibal oli sümbolne tähendus võidust ja võimust.

Tänased luksuslikud vaibad kuuluvad suuresti eluruumidesse. Kallihinnalised vaibad sõlmitakse käsitsi Aasias, vahest ka puhta siidivaibana, mille kujundusse on kootud orientaalne sümbolus. Siiski enamus tänapäevased sõlmitud vaibad on villasest lõngast. Luksusliku tähenduse annab neile pigem autor, kes tihti on tuntud disainer või kunstnik. Autorite antud tähendused kujundikeeles on vahest isikupärased. Kuid vahest tunduvad kujundused olevat vaid tõlgendused hetkel levivatest trendidest. Ideed luksusesemest väljendab peen ja tihe käsitsi sõlmitud vaibafaktuur. Taoline vaibafaktuur võimaldab luua efektseid ja detailseid kujundusi, mis mõjuvad visuaalselt haaravalt.

Traditsioon vaipadest, millel on side luksuse ja kunstiga ulatub kaugesse aega. Juba ammustest aegadest on imporditud vaipu luksusesemetena Euroopasse. Orientaalsetel vaipadel on suur mõju tänaste vaipade tähendustes. Mõju kujunemine hoogustus 19 sajandil, kui “taasavastatud” vaibad hakkasid kaunistama nii kuulsate muuseumide kui ka kollektsionääride seinu.²⁵ Sedasi kasvas vaiba kui luksusliku potentsiaaliga kauba tähendus.

Tihti kaasneb luksusesemetega soov lasta välja paista nende omanikust. Näiteks renessansiaegses Itaalias paigutati vaibad pigem laudadele ja pinkidele või riputati rõdude kohale. Näidates niimoodi välja tähendustel, mida vaibapind väljendas. Samas tihti jäid kõrgehinnalised vaibad kasutuseta ja need hoiustati kirikutes ning paleedes.²⁴ Sedasi säilisid vaiba pehmed pinnad ja visuaalsus, millest võime osa saada ka täna. Luksuslike vaipade välimus on küll muutunud, kuid algupära eelkõige valmistamise tehnikana, on paljuski säilinud.

²⁵ V.-S. Schulz, Carpet. Lk 36

Kuid esemelise kultuuri kontekstis kerkib esile üleliigse tarbimise problemaatika. Seetõttu on lõpetuseks oluline märkida, et “Luksus on ülemäärane komfort, mis oma äärmuslikes vormides võib muuta diskomfordiks. Ülemäärane tarbimine võib viia tsivilisatsiooni hukuni, pankrotini või ökolooogilise katastroofini.”²³

VÄRV

Värv on kunsti “kõige suhtelisem meedium.” Värv ei paista “peaaegu mitte kunagi sellisena, nagu ta päriselt, füüsikaliselt on”.²⁶ Seetõttu jäävad värvisüsteemide õpetused tihti pelgalt teooriaks ja loomisesse on teooria asemel kaasatud tunnetus. Värvidest saab arutleda ainult teatud piirini²⁷ ja oluline on meelespidada tinglikkust.

²⁶ J. Albers, Värvide vastastikmõju, lk 1.

²⁷ A. Albers, On Weaving, lk 90.

Hoolimata värvi subjektiivsest iseloomust on temas siiski olemas tegelikkus, millega puutume kokku igapäevaselt. Värvil kui pigmendil on ka keemilised omadused, millest sõltub valguse ja füüsikaseadustega seotud värvikindlus.

Värvid meie ümber nõuavad hoolt ja pakuvad emotsioone – spontaanseid, kirglikke ja isiklikke, kuid aeg – ajalt suhtume värvidesse ka ratsionaalselt. Värvid ruumis loovad meeleolu ja vahest annavad võimsaid laenguid nii füüsilises kui ka sümbolises maailmas.

PUNANE VAIP

Punane vaip on vast kõige kuulsam vaip, ta on isegi enamast, temast on saanud sündmus – punase vaiba sündmus.

Kõige varasemaks punast vaipa sisaldavaks sündmuseks peetakse Vana – Kreeka näitekirjaniku Aischylose näidendist “Agamemnon” päristseeni. Trooja sõjast tulnud kuninga võidukaks kojutulekuks seadis tema naine Klytaimnestra “karmiinpunase tee”, milleks oli hinnaline seinavaip. Isegi kuningas kõhkleb kõndimast tema ees rullunud punasel vaibal, sest ta on surelik ja mitte jumal.²⁸

Punast värvi on pikka aega seostatud kõrgemate poliitiliste ja sotsiaalsete hierarhiatega. Ka eespool kirjeldatud luksuse väljenduseks on olnud punane värv. Renessansskunstis kohtame sageli orientaalsetid ja keeruka mustriga punaseid vaipasid. Need on kujutatud maalidel koos jumaluste, pühakute ja kuningatega, mis kinnitab punase värvi ja ka vaiba tähendust.²⁸

²⁸ L. Baker, Where does the red carpet come from? - BBC, Culture, 22. II 2016, <https://www.bbc.com/culture/article/20160222-where-does-the-red-carpet-come-from> (vaadatud 17. IV 2022).

Punast peetakse visuaalselt aktiivseks ja laetud värviks. Monoliitne värv vastanub värviharmoniale, kus värvidevahelisest pingest tekib tasakaal. Harmooniast loobudes tunnustame ebakõla.²⁹ Ühesain-
sas, erksa värvi kasutamises on autoritaarset ja ennast kehtestavat iseloomu, mis täiendab värvi tähenduslikkust kõrgema hierarhiaga.

Jan Švankmajeri teame enamjaolt filmirežissöörina. Vähem on tuntud tema raamat, kus ta tõlgendab esemelist maailma taktiilse kunsti kaudu. Kompimise ja mängu teel avanevad esemete tähendused. Autor leiab, et igasugune esteetiline tegevus kaldub esmalt praktilist elu teenivatele utilitaarsetele funktsioonidele ja alles hiljem muutub neist sõltumatuks.³⁰ Samuti on punase värviga – hinnalisuse tähendus sai alguse valmistamise keerukusest ja kaugest päritolust. Košenilli, teise sõnaga karminvärvi, valmistati – ja valmistatakse siiani – košenilli soomusputukatest ning seda kasutasid 15. sajandil asteegid ja maiad Põhja- ja Kesk-Ameerikas kangaste värvimiseks.²⁸

²⁹ J. Albers, Värvide vastastikmõju. Tlk Ingrid Ruudi. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2014 [1971], lk 40.

³⁰ J. Švankmajer, Touching and Imagining: An Introduction to Tactile Art. Tlk Stanley Dalby. Tlk Stanley Dalby. New York: I.B.Tauris & Co Ltd, 2014, lk 3.

³¹ T. Viik, P. Torop, M. Raudsepp, Kultuurisõltelise ..., lk 36.

Punase värvi tähendus kandub üle punast värvi vaipade sotsiaalsele staatusele, otstarvetele ja kasutusviisidele. Samuti seda, milleks vaipa kasutame ja kuidas sellesse suhtume. Tähenduste omistamine asjadele on alati ajalooliselt, sotsiaalselt ja kultuuriliselt määratletud protsess. Kuid huvitav on aspekt, et eseme tähendusloomes ei oma materiaalsus olulist tähtsust.³¹ Näiteks pole punase vaiba puhul oluline, millisest lõngast vaip on kootud. Üheltpoolt illustreerib punane vaip värvi mõju ja tähenduslikkust ruumis, olles kontseptuaalne ruumilooja. Kuid mõneti loob ruumilooja ka ruumisolijat, inimest. Loob inimese hoiakuid ja väärtusi – koos nendega ka meie kultuurilugu.

“Isegi kui määratleda teatud kindel värvitoon, mida kõik ... on kindlasti korduvalt näinud – näiteks nagu Coca-Cola reklaamide punane, mis on kogu maailmas üks ja sama –, kujutavad nad endale ikkagi ette erinevaid punaseid.”⁰¹

Josef Albers, Värvide vastastikmõju, lk 3.

Püsiklient vajab funkvilla tagahoovi viiva välisukse ette vaipa. Porivaipa, millel on rangemat laadi geomeetiline kompositsioon. Klassikalise kujunduse motiivid seadis käigutee ja värvid valis määrdumine. Määrdumisel on oma värvikooslus – segu sooja alatooniga pruunist ja külma alatooniga hallist.

Sisearhitekt Eero Jürgenson tuli vaibasalongi ja tal olid kaasas joonised, teadmised ja kujutelm, kuidas hakkab välja nägema Eesti saadiku residents Washingtonis. Iga üksikut tuba arvestades oli mõeldud, kuidas kulgeb külaliste teekond ja kuidas ruumid mõjutavad suhtlust ning loovad atmosfääri. Esimese salongi vaip pidi olema tumedam, et tänavatolm ja võib olla mõni plekk tervitus–joogi ajal välja ei pais-taks. Järgmises, väiksemas salongis pidi tekkima õdus meeleolu ja suhtlus kamina paistel, põrandal muhedamalt mõjuv vaip. Suurest salongist pidi kujunema residentsi peamine suhtluslava. Vaiba kujul pidi esile tulema tükike Eesti kultuuri ja vaimulaadi,³² põhjamaiselt rahulik ja korrastatud vaade elule. Veidi eemal asus kabinet, koht neljasilmajuttudele, ainult koos kutsutud külalistega. Kabineti koloriit oli tumedam ja vaipki pidi olema tumedamates toonides. Mäletan, et Jürgenson rääkis konjaki joomisest ja sigari suitsetamisest, mille tuhk võib vaibale kukkuda. Veel vajas vaipa söögisaal kaheteistkümneme inimesele. Saali pidi tulema pikk, söögilaua kujuga vaip, kus toolijalad ei takerdu ega kujundus domineeri, vaid lihtsat toetab ruumi proportsioone.

³² E. Jürgenson, Arhitekt Eero Jürgenson: iga Eesti saatkond mõnes maailma nurgas on tükikene Eestimaad. ETV, saade OP. ERR, Kultuur, Arhitektuur 22. V 2020, toim Merit Maarits, <https://kultuur.err.ee/1093382/arhitekt-eero-jurgenson-iga-eesti-saatkond-mones-maailma-nurgas-ontukikene-eestimaad> (vaadatud 17. IV 2022).

Nõupidamisteruumi lauale olid laotatud joonised. Sealt paistsid ruumide lood ja nendes lugudes oli oma osa ka vaipadel. Läbirääkimiste ja suhtlemiskunsti taustal³² pidid vaibad käiguteedel olema külalistele saatjateks. Sai selgeks, et ses loos võiks olla viis vaipa, viielt autorilt, viie ajastu kujunduskeeles. Need vaibad hakkavad esindama meie riiki, olles ühes nii ruumiloojad kui ka kohtumishetkede taust. Visuaalses keeles tähendab see tasakaalu – midagi pole puudu ega midagi pole üle. Ruumilugudega sobituvaid vormiselgeid kujundusi oli lihtne leida, sest meile on omane rahulik ja tasane viis. Kuid värvimaailm on võimas ja ääretult lai, see võib hõlpsalt muuta kogu ruumi meeleolu, kus suurem arv ruutmeetreid kasvatab ka värvide mõju. Nii saigi selgeks, et Washingtoni residentsi vaipade peamiseks teemaks on värv ja selles tekivad harmooniad. Valimine algas väikestest lõngatupsudest vabriku näidiste karbis. Kui värvid tundusid olevat leitud, vajas lõng koefaktuuris vaatamist, nüüd veidi suuremal näidisel. Põrandapinnal hakkasid näidistükid omavahel mängima nagu nupud kabelaal. Mängust välja jäänud asendati uutega. Pidasime aru, kas järele jäänud “nupud” on õiged. Olid uued ülevaatamised, kuni tekkis ühine veendumus subjektiivses ja tunnetuslikus värvimaailmas. Kordustes ja mõõdukates vastandustes peituv pinge tundus silmale hea, selle korrastatus mängis kokku vormikeelega. Selles oli värvi ja vormi vaheline harmoonia, mis lõi soovitud meeleolu. Eestilikult tajutava maailmapildi.

Valimine algas väikestest lõngatupsudest vabriku näidiste karbis. Kui värvid tundusid olevat leitud, va-
jas lõng koefaktuuris vaatamist, nüüd veidi suuremal
näidisel. Põrandapinnal hakkasid näidistükid omava-
hel mängima nagu nupud kabelaual. Mängust välja
jäänud asendati uutega. Pidasime aru, kas järele
jäänud “nupud” on õiged. Olid uued ülevaatamised,
kuni tekkis ühine veendumus subjektiivses ja tunne-
tuslikus värvimaailmas. Kordustes ja mõõdukates
vastandustes peituv pinge tundus silmale hea, selle
korrastatus mängis kokku vormikeelega. Selles oli
värvi ja vormi vaheline harmoonia, mis lõi soovitud
meeleolu. Eestilikult tajutava maailmapildi.

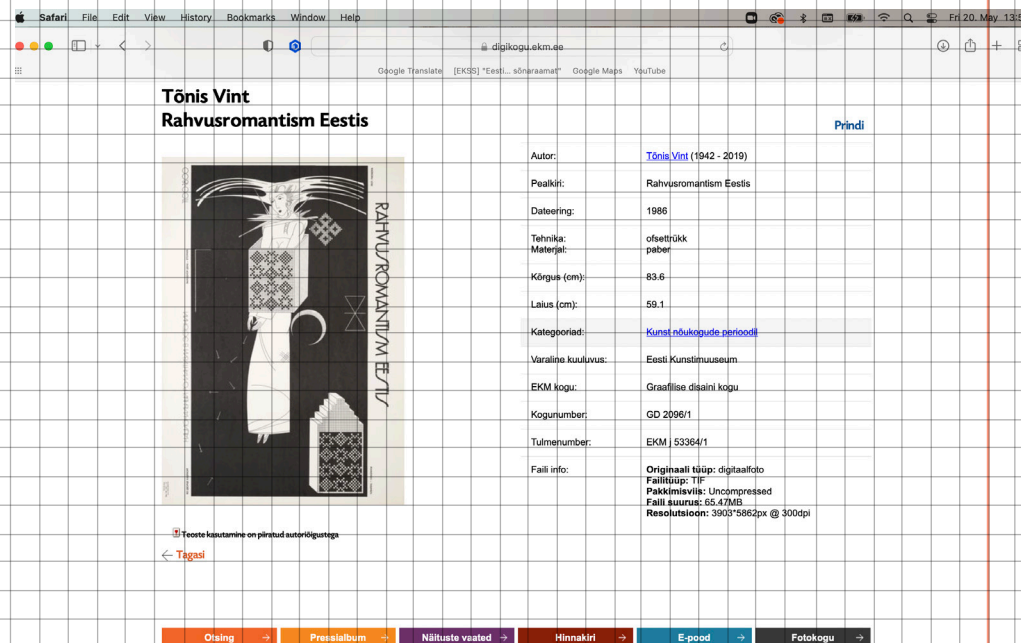
Lõngatupsud,
millest valmisid
taftingvaibad.

VAIBASALONG

Sain ülemuselt ülesande. Vaja oli kujundada Eesti Suursaatkonna Pariisis vestibüüli vaip. Lähtekohtadeks olid uues kuues ajaloolise interjööri foto. Ja teine foto Anu Raua gobeläänist "Isamaastik". Pildi alusel valmis ka pörandavaip. Minu ülesandeks sai kaheksakanna stiliseering moodsalt kergesse võtmesse. See lugu oli napp nii ajas kui vaibapinnas.

Rahvuslikud ornamendid töid kujutlusse Tõnis Vindi teosed. Heitsin neile uuesti pilgu ja uurisin lähemalt ornamendi olemust.

The screenshot shows a web browser window with the URL digikogu.ekm.ee. The page title is "Tõnis Vint Rahvusromantism Eestis". The main content area features a book cover image with the title "RAHVUSROMANTISM EESTIS" and a stylized illustration. To the right of the image is a metadata table.

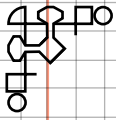
Autor:	Tõnis Vint (1942 - 2019)
Pealkiri:	Rahvusromantism Eestis
Dateering:	1986
Tehnika:	ofsetitükk
Materjal:	paber
Kõrgus (cm):	83,6
Laius (cm):	59,1
Kategooriad:	Kunstindukogude perioodid
Varatine kuuluvus:	Eesti Kunstimuuseum
EKM kogu:	Graafilise disaini kogu
Kogunumber:	GD 2096/1
Tulmenumber:	EKM 53364/1
Faali info:	Originaali tüüp: digitaalfoto Faali tüüp: TIF Pakkimisviis: Uncompressed Faali suurus: 65,47MB Resolutsioon: 3900*5862px @ 300dpi

Teoste kasutamine on piiratud autoriõigustega

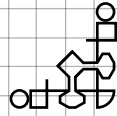
← Tagasi

Orainng → Pressialbum → Näituste vaated → Hinnaakiri → E-pood → Fotokogu →

Foto: <https://digikogu.ekm.ee> (vaadatud 20. V 2022).

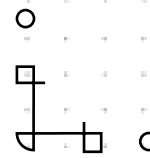
ORNAMENT

Aastal 1976 tutvustas Ameerika kunstiajaloolane Joseph Masheck vaibaparadigma mõistet artiklis “The Carpet Paradigm: Critical Prolegomena to a Theory”, leides laia kõlapinda ja olles siiani aktuaalne. Mashecki peamine eesmärk oli pakkuda alternatiivne seletus modernistliku pildi kujunemisele, kuidas ornamendi loogika viis nn tasapindse pildini. Vaipa kui tasast mustri pinda, on kasutatud mudelina, et mõista kunsti ja kunstiajalugu. Kunstiteadus väidab, et modernismiajastu aktiivne vastuseis dekoratiivsusele on aidanud avangardismil saavutada oma positsioon.³³ Mõeldes vaibast kui mustri pinnast, on ornament üks peamisi kujundikaele loojaid. Ajaloos tuntud vaipasid mõistame ja mäletame just ornamendi kaudu, mille peamiseks tunnuseks on kordus ja korrapärasus. See tuleneb Antiik–Kreeka arusaamast – ornament kui kosmos, mis viitab harmoonilisele korrale.³⁴ Kuid korra puhul on oluline tasand ja ulatus, mida meie mõistus haarata suudab. Kaia Lehari ütleb, et me oleme jagunud universumi “suuremõõdulisteks struktuurideks – näiteks metagalaktikateks, need omakorda galaktikaparvedeks, viimased galaktikateks, galaktikad üksiktähtedeks jne.” Kuna loodus eksisteerib kõikjal, võtame kasutusele mõõtkavad, mis paistavad meile “loomulikud”.³⁵ Füüsikaliste nähtuste mõõtkava toob meid tagasi klassikalise idee ja ühe võimaliku viisi juurde, kuidas mõista ornamendi ja tema suhteid ruumis.

³³ M. Sundberg, J. Rosenqvist, Editorial Reconsidering the Carpet Paradigm - 2014, Konsthistorisk tidskrift/ Journal of Art History, 83:3, 207-210, <https://doi.org/10.1080/00233609.2014.933872> (vaadatud 18. IV 2022).
³⁴ V. Beyer, Ornament. - Textile Terms: A Glossary, Eds A. Reineke et al. Berlin: Edition Imorde, 2017, lk 179.
³⁵ K. Lehari, Ruum. Keskkond. Koht., lk 15.
³⁶ K. Bloomer, Nature as Ornament. Eds S. Bald, G. Huafan He. New York: Yale School of Architecture, 2020, lk7.
³⁷ Kent Bloomer Studio. <https://bloomerstudio.com> (vaadatud 18. IV 2022). IV 2022).

Kent Bloomeri järgi on ornamendil agitaatori roll, mis on seotud nii struktuuri kui ka helkleva visuaalsusega.³⁶ Bloomeri teosed on suuremõõtmelised arhitektuursed ornamendid, mis on nii ruumiosad kui ka skulptuurid.³⁷ Teostel on omane kujundikeel, mida iseloomustavad lehekujud, ülevoolavus, metamorfoos ja ennekõike rütm. Autor peab neid rahututeks elementideks, mis loovad kaasaegses ruumis liikuvust ja tunnet mahulisusest. Bloomer ütleb, et ornament on kaasaegses akadeemias marginaliseeritud, kuna ülistatakse modernismiga kaasnevat struktuuri, vormi ja funktsiooni. Ta sõnab, et “Järelikult on ornament pidanud toimima oportunistliku sissetungijana, mis on viimasel ajal taas jõuliselt esile kerkinud.”³⁶ Huvi on asjaolu, et ornament on ka siinkohal mudeliks, mille abil mõista mineviku ja oleviku seoseid. Ornament justkui kuulub minevikku, kuid samas loob võrdluse, mille kaudu iseloomustame modernismi ja mõtleme olevikust.

Mõte ornamendist kui agitaatorist meenutas mulle üht raamatariiu lit. Nägin seda Iisraelis, kui külastasin oma õppejõu, tekstiilikunstnik Gali Cnaan'i kodu. Ühel riiulil olid raamatud justkui mustri sisse kootud. “Mustriks” oli meetod ja kordus. Uurides lähemalt, selgus et see riiul on mälestus kunagi toimunud näituse projektist, kus raamatud olid teosed, mis jaotusid värvi järgi ja olid laotud kindla asetusega teineteise suhtes. Sisemisest korrast tekkis struktuur, millel oli ka silmapaistev visuaalsus. Erinevad raamatud lisasid liikuvust ja esile tuli raamatute omavaheline dünaamika. Raamatariiu näitlikustab, et visuaalse ornamendi eelduseks on idee, millel on korrastatus ja kord.

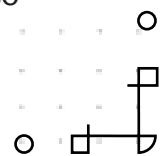
o

o

Fotod: <https://www.anothermag.com/art-photography/7851/five-good-things-guinea-pig-games-to-enviable-book-art> (vaadatud 20. V 2022).

Vaipades eksisteerib samuti sisemine ja välimine korrastatus. Vaiba sisemiseks korraks on sidus, millest tekib vaiba füüsiline struktuur ja tasandiline vorm, kuid samuti välimus. Välimuse puhul on küsimus, kas see paistab meile klassikalise ja dekoratiivse ornamendina ehk mustriks, mille abil mõistame vaiba visuaalset stiili või hoopis korrastatud dünaamikana, mis ilma pildilikkuseeta, avaldub ainult faktuurina.

Intervjuu käigus Peeter Kuutmaga (lisa 1) meenus mulle Anni Albersi nii vaoshoitud stiil kui ka tõekspidamised tekstiilikunstist. Mõlemale autorile on oluline korrastatus ideedes ja tundlikkus kujundikeeles.

Samuti leiab sarnast rafineeritud suhtumist värvidesse, mis avaldavad ruumile suurt mõju. Värvides hakkas paistma tekstiilikunsti duaalne olemus, millega kaasneb ka tarbimiskultuuri probleematika.

VAIBA DUAALSUS

VAIBA DUAALSUS

Anni Albers leiab, et tekstiilikunsti kui rakenduskunsti suurim tugevus ja ka suurim nõrkus on dualism.³⁸ Tekstiilikunsti duaalsus kujuneb kunsti ja praktilisuse samaaegses eksisteerimises. Albersi tekstiililoomes iseloomustab hästi seda olukorda. Tema looming jagunes laias laastus kaheks: interjööride tekstiilid ja nn katsed kunstis. "Katseteks" nimetas ta pildiliku iseloomuga gobelääne, mis tehnikalt seda polnud. Albers pidas tekstiilide puhul oluliseks praktilisust, millel oleks võimalikult head ja pikaaegsed kasutamismomendid.³⁹ Samal ajal tõi ta esile oma loomingus iidsetes arhetüüpides peituvaid tähendusi, mida tõlgendas modernsele tekstiilikunstile omaselt.

Liikudes ajas tagasi võib oletada, miks tekstiilikunstis on arenenud duaalne suhe ja milles seisneb problemaatika. Ajalooliselt on tekstiililoomes funktsionaalne pool seotud arhailise arhitektuuriga ning hiljem korra loomisega interjööris. Lisaks füüsiliste ruumisuhete loomisele on arhailised gobeläänid seotud maali traditsiooniga. Mõlemal juhul on tegemist kootava tekstiili allumisega domineerivale valdkonnale. Tekstiilid olid oma olemuselt enne arhitektuuri teket ruumijagajad. Need löid inimemese jaoks esimese arusaama ruumikorraldusest nii visuaalselt kui ka füüsiliselt. Tekstiil andis pinnadel kujutada graafiliselt sümboolset kirja. Seetõttu on tekstiilid inimese jaoks olemas olnud nii nägemise kui ka füüsiliselt pindade katmise kujul.

Vaipade tasapindsete vormide pinnalisus toimib nii füüsilises olemuses kui ka funktsionaalsuses ruumijagajana. Pinnad koos faktuursete omadustega tähendavad ühtlast laotust. Kuid vaip ruumis on eraldatud. Vaibal on piirjooned ehk ääred, millel omakorda on laius ja pikkus ning näiliselt puudub vorm. Ruumi jagamine avaldub katmise ja ümbritsemisena. Nähtvas ja näilisuses hakkavadki hargnena vaiba mitmed duaalsed kooslused nagu esi – ja tagakülg, koe ja lõime suhe, visuaalsus ja taktilisus. Need aspektid määravad vaiba stiili ja füüsilised omadused.³⁹

Visuaalsuse ja taktiliste omaduste ühendamine vaibas võib vahest osutuda keeruliseks. Töötades vaibasalongis jäi silma, et sageli eelistatakse vaipade puhul kirevat pildilikkust. Vähem tähelepanu pööratakse taktilistele omadustele, materjali koostisele ja tehnoloogiale. Värv, võrreldes faktuuriga, annab edasi tugevamaid impulsse. Kasutades värve liiga iseseisvalt, võib vaibal tekkida maalikunsti iseloom.⁴⁰ Ruumis, kus domineerib pildilik mulje, jääb varju vaiba korrastav ja selgust loov olemus. Inimesel on oma ruumiga mitmeid suhteid. Samuti toimib see vaibaga.

³⁸ A. Albers, On Weaving, lk 253.
³⁹ Samas, lk 239 - 244.

Enamasti on suhe vaibaga seotud emotsionaalsusega nagu kaunistamine, mugavustunde loomine või korrastamine. Nendega koos käivad ka vaipade praktilised ülesanded. Esimesena meenub vaibaga kaetud sissepääs, kuid praktiliseks võib pidada ka näiteks vaipa vannitoas. Seetõttu peaks me valima kuid tehes alati kesksele kohale seadma inimese ja tema ruumisuhteid, et leida tasakaal erinevate pooluste vahel.

Vaip tarbeesemena kuulub argiellu, kus esteetilised väärtused jäävad tihti varju. Vastukaaluks on vaibal oma osa kunstielus, kus aeg – ajalt kerkib esile küsimus: mis teeb tarbeesemest kunstiteose? Albers tõdeb, et “läbimõeldus, hoolivus ja vormitundlikkus” on see, mis loob kunstiteose. Loometöös osaleb ka materjal, millele me peaks samuti vaatama tundlikumalt pilguga, sest tihti püütakse meid veenda, et eseme hinnalisus ja kunstiteose olemus tähendab eksklusiivset materjali. Kuid hinnalisuse tähendusest ei saa mõelda üheselt. Eseme praktilisus ei sega sel olemast kunstiteos,⁴⁰ mida kõrgelt väärtustame.

ESEME KUJUNEMINE KUNSTITEOSEKS

⁴⁰ Samas,
lk 87 – 98.

Materiaalsuse muudab esemeks kujundus, teisisõnu disain. Seega on kujundus seotud eseme tähenduslikkusega, mis on olemas nii tarbeesemes kui ka kunstiteoses. Kujundamiseks võime pidada vormide läbimõeldud suhteid ja suhete omavahelist selgust. Kujundatud vorm, aga viib meid kaugemale sellest, mida peame vahetuks reaalsuseks ehk looduslikuks.

Eemaldumiseks looduslikust vajame kujutlusvõimet, mille abil luua midagi, mida pole olemas. Vormitundlikusele lisaks vajame fantaasiat, et kujundada olematut, olenemata meediumist. Teisalt, kui me korrastame liigselt, kaotab ese tähendusrikkust, mida seostame kunstiga. Liigne selgus võib tunduda liigse lihtsustamisena, mida pigem kipume seostama efektiivse tootmisprotsessiga. Tihti muudab tootmine teose tarbekaubaks, mis ei tundu meile loomulikuna. Loomulikkus, aga seostub inimesele loodusega. Seetõttu “Vormide organiseeritus, nende seotus ja nende proportsioonid peavad omama salapära”. Sarnast salapära, mida tunnetame looduses. Ka kunstiteose oma olemuses jääb osalt salapäraseks ja varjatuks. Kunst, mis loob mõistmist elu teraviklikkusest, kujutab seda vormis ja materjalis, mida suudame haarata. Seetõttu võib kunstist mõelda, kui püüust meid rahustada.⁴⁰ Kunstiteose salapära leidmine võiks meile pakkuda mänguvõlu, millele pakume oma aega ja avatud meelt.

Avatust on oluline ka looja jaoks, kes vahendab meile nii esemeid kui ka kunstiteoseid. Igal moel loomine on leiutamine, avastamine või milligi seni proovimata kogemine. Olla osaline loomises on vaja seikleja hinge, sest enese avastamine uuel pinnal, jäetuna omapäi otsuste vastuvõtmisel, nõuab kujutlusvõimet ja julgust. Looja oma kujutluses peab avastama ka oma hinge salapära.⁴⁰ Vormima oma isiksust, mis samuti nõuab loovust ja avatust. Looja isiksusega koos kujunevad teosed, mis on justkui lõigud pikemas protsessis. Lõigud, millele midagi eelnes ja millele midagi järgneb.

Anni Albersi loomingu ja kirjutistele toetudes võib leida duaalsuse probleemile lahenduseks dialektika esteetiliste ja praktiliste külgede vahel. Püüdes leida seosesid nii kunsti kui ka tööstusdisaini vahel, nii kasuliku kui ka kasutu vahel.⁴¹ Januse kuju (fotol) illustreerib viisi, kuidas me “rännakul esemete maailmas” võiks korraga vaadata nii mineviku kui tuleviku suunas ja luua neis sidusust. Kujul on kaks nägu, mille silmad vaatavad erinevas suunas, kahe silma vahel on ka kolmas silm – pilk, mis näeb mõlemat suunda korraga.⁴¹

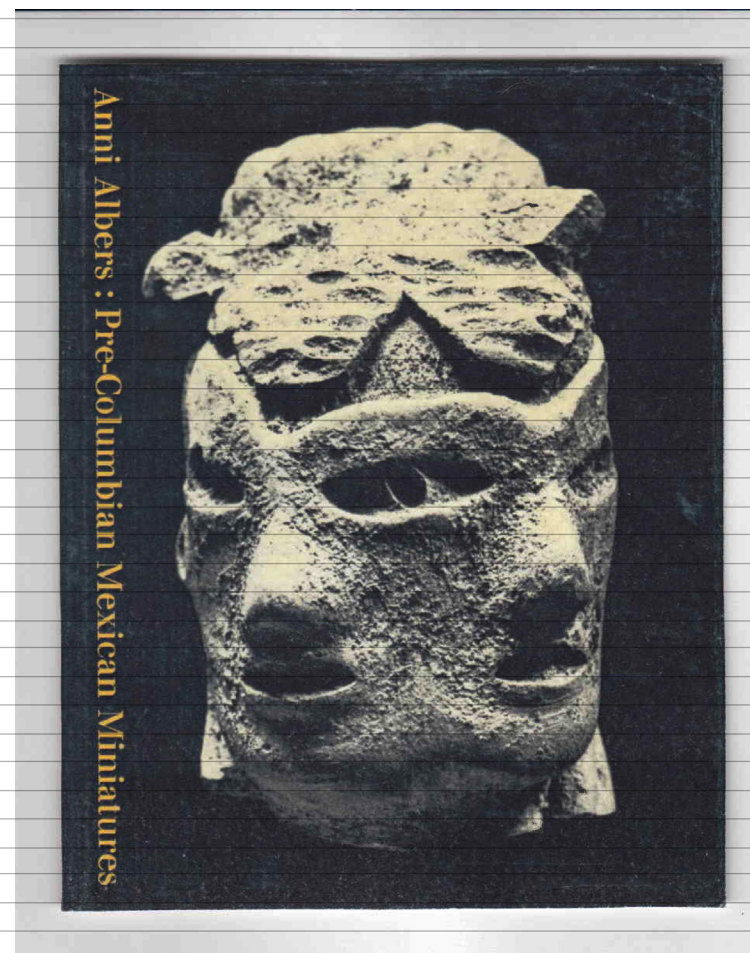

Foto raamatukaanest:
Anni Albersi, Pre-Columbian Mexican Miniature, 1970.⁴¹

⁴¹ Samas, lk 257.

SELGUSE LOOMINE

Vaadates lennuki aknast maapinnale, laiuvad me silme all vormide vood – ristkülikud, ovaalid, kolmnurgad või rohkem nurksed kujud. Vorme eraldavad sirged, kõverad ja ümarad jooned. Osad kujud on korrapärased, osad on kordumatud. Näeme ühes nii looduslikke kui inimtekkelisi vorme, mis erinevad looduse salapärasest ja keerukast tööst. Sel moel võib mõelda ka kujundamise olemusest, kus tihti lõimuvad loodulikumad jõud materjalise ja inimese tahe. Tahe võib vahest sarnaneda loodusele omase viisiga, paistes justkui juhuslik, kuid siiski mitte lõplikult. Mistahes sekkumine inimese poolt on alati seotud geomeetriaga. Isegi, kui see pealtnäha nii ei paista.⁴²

Peamine, mida visuaalsuses otsime, on selgus⁴² ja mõistmine. Funktionalismi klassik Le Corbusier uskus, et nüüdisaja inimene on kunstiteaduse saanud geomeetriast ja et see on kõige alus. Geomeetria kaudu me mõistame keskkonda ja väljendame ennast, mis matemaatilises täpsuses pakub suurt rahuldust.⁴³

Loome vahetut või kaudset selgusest. Loome arusandavust, mis võib tekkida kaalutletult ja mõistuspäraselt või tunnetuslikult ja intuiivselt. Segadus saab alati negatiivse hinnangu. Me vähendame ja üldistame nii kavandades kui ka valmistades, mistahes valdkonnas – arhitektuuris, muusikas, maalimisel või kangakudumisel. Selles peitub alati meetodika, mis on meie poolt kontrollitud.⁴⁴

Vaiba puhul loob autor kahel väljal – materias ja visuaalsuses. Pidades silmas vaiba füüsilist mahtu – nii ainelist kui ka meie vaateväljas, on oluline kaalutletud lähenemine. Oluline on luua selgus enne kavatsuse realiseerumist kuna otsustamisel on mõju meie keskkonnale.

⁴² A. Albers, On Weaving, lk 86.

⁴³ K. Lehari, Ruum. Keskkond. Koht., lk 23.

⁴⁴ A. Albers, On Weaving, lk 87.

Selgus peab tekkima kavandades pinnalaotust, nõ vaibast väljaspool, ruumisuhetes, kus asub vaataja ning kuidas toimub liikumine. Vaiba kui kolmedimendioonilise vormi puhul tekib sarnane situatsioon nagu arhitektuuris. Arhitektuur on alati seotud sügavusmõõtmega, mis “eeldab vormi nägemist teatud nurga all”. Sügavuse tajumine inustab liikuma, muutma asukohta, vastupidiselt tasapinnalisele.⁴⁵ Erinevatelt rakurssidelt tuleb ilmsiks kujunduse dünaamilisus, samuti korra-
rastatus.

Lisaks eksisteerib sügavus ka materjalises eneses ja selle tehnoloogilistes omadustes. Näiteks kui kiuline, jäme või läbipaistmatu on kiud või kui tugevalt on korrutatud lõng ja millisel meetodil on valmistatud vaip. Näeme pinna sügavust valguse ja varjude kaudu – taktilise ja optilisena, milles on tasapindsus katkenud ja lisandunud on materjali enda sügavus. Vaip pakub meile mitmekülgsemat ruumi, milles on tekstiilile omane füüsiline ruumitunne.⁴⁶ Ühtlasi loob see vajaduse tajuda materjali pindset sügavust ruumis pikema aja vältel kuna valgusolud on muutuvad.

Võttes kokku eelneva, vajab kujunduse vaatamine ja füüsiline mõistmine erinevaid vaatamisviise, mille mõõdupuudeks on aeg ja liikumine. Komponeerimisel kujundust peab mõistma ka ruumi ja selle kasutaja igapäevaelu praktilisi külgi.

⁴⁵ K. Lehari, Ruum. Keskkond. Koht., lk 19-20.

⁴⁶ T. Weddigen, Space. - Textile Terms: A Glossary, Eds A. Reineke et al. Berlin: Edition Imorde 2017, lk 236-237.

⁴⁷ A. Albers, On Weaving, lk 89.

Alles pärast eelnevat arvesse võttes saame suunduda lähtematerjali, tehnoloogia ja värvivalikute juurde, mis kõik põhinevad ruumiga vastastikusel mõjul. Need omadused saavad määravaks ka vaiba kujunduskeeles valimisel, kas valime suuri motiive, mustreid või ühtlast pinda.⁴⁷ Taaskord on oluline vastastikmõju, vaiba faktuur peab toetama kujunduskeelt.

Vaip on korteri hing.

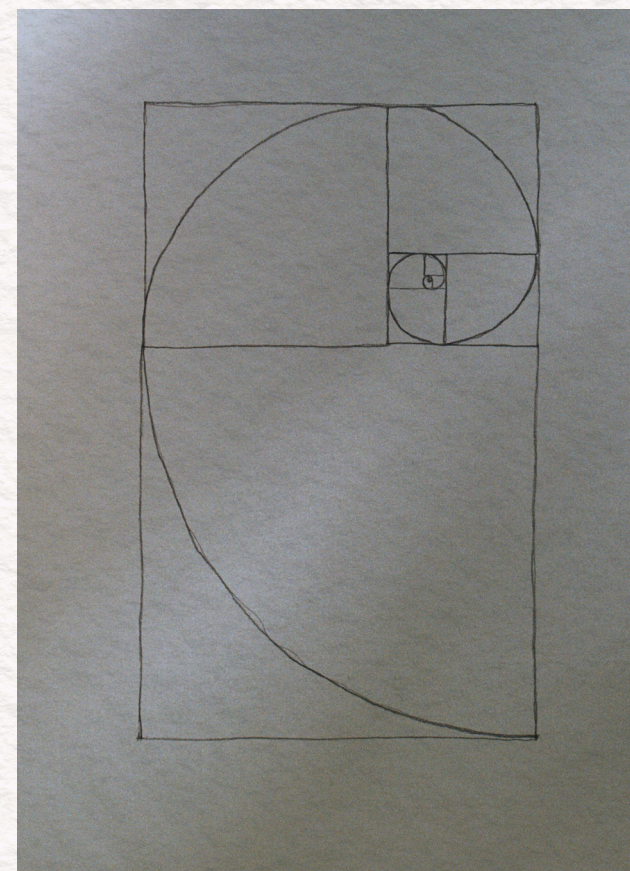
Edgar Allan Poe, Mööbli
filosoofia. [https://
www.eapoe.org/works/
essays/philfrnc.htm](https://www.eapoe.org/works/essays/philfrnc.htm)
(vaadatud 18. IV 2022).

VAIBASALONG

Naisterahvas tuli lõunapausil kokkulepitud kohtumisele. Varasemalt olid valitud lõngad: neli helehalli, valge ja külma alatooniga kuldne. Inspiratsiooniks oli fragment maalilt. Uues vaibas pidi säilima olemasoleva valge vaiba tonaalsus. Soojad alatoonid olid vastumeelt. Seetõttu nappis värve, et edasi anda maalilist küllust. Pakkusin välja, et lõngadega teha paar uut faktuuri. Jäime nõusse ja leppisime kokku uue kohtumise.

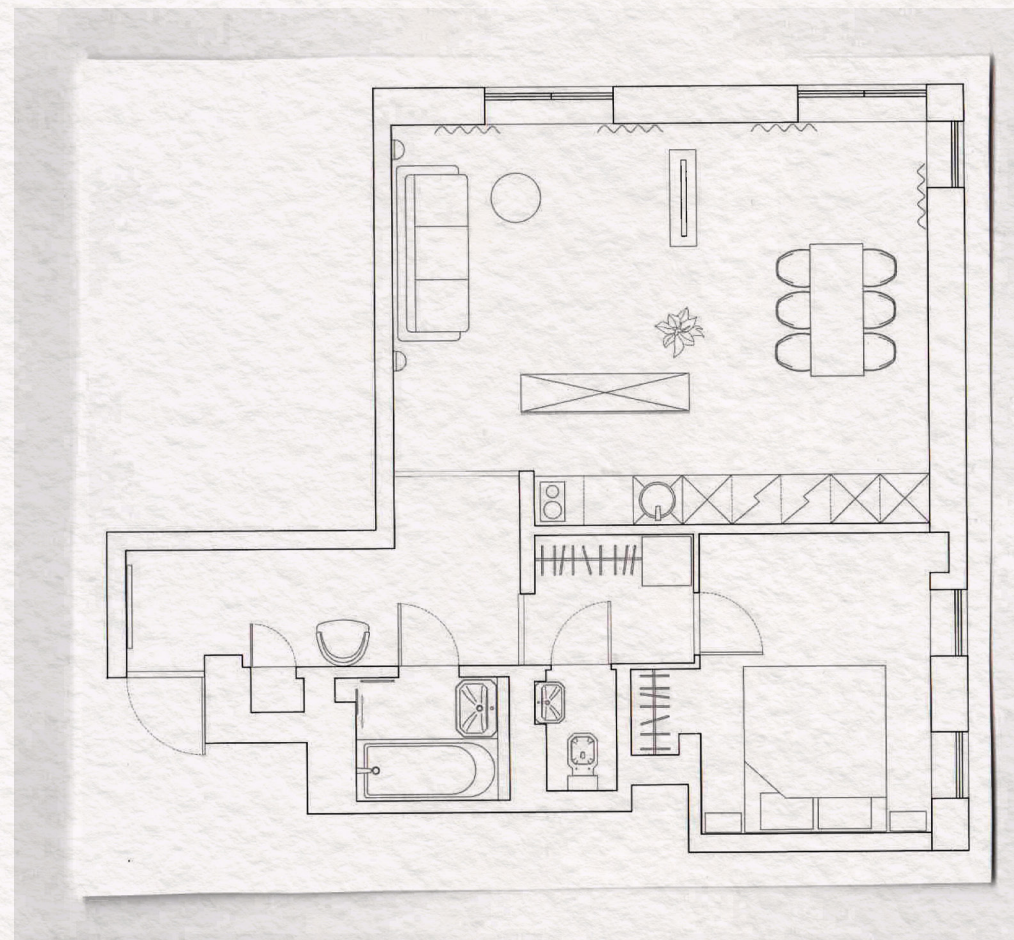
Uues kavandis oli soovitud leebus värvitoonides ja rohkus koes. Tellisime veendumiseks näidise. Selle põhjal tegime paar muudatust. Kohtusime uuesti, et võrrelda kolme kavandit ja arutada vaiba kuju üle, millel pidi tulema eriline piirjoon. Ma ei olnud õigesti arusaanud ääre ümarast joonest. Joonistasime selle koos üle. Hiljem kinnitasime muudatused, ajastasime vabrikuga ja jäime vaipa ootama. Naisterahvale meeldis vaip väga. Ta saatis mulle pildi elutoast ja lisas, et vaiba kuldne südamik võlub teda enam.

Mõistsin, et vahest inimesed soovivad vaipa enda koju, kui ilusat eset. Mu silme ees oli kuldlõige, mida teame harmoonilise kompositsiooni lähtena.

VAIBASALONG

Naine tuli pärast tööd salongi. Ta teadis tulla, kuna oli sõbranna juures näinud efektset vaipa. Ta soovis samasugust, ainult erksamat värvi. Leppisime kokku vaiba suuruse põrandaplaanil. Tellisin kolm näidist koekõrgustest ja panin need postipakiga teele. Koekõrgus pidi sobima robottolmuimejale. Tellisime kõige madalama koega, kõige vähem pehme vaiba.

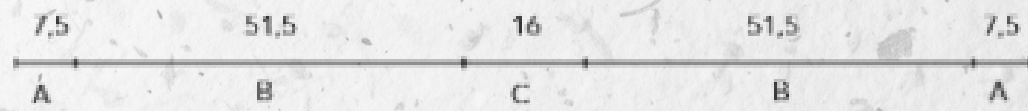
Mõtlesin, et mis minu jaoks on kõige olulisem vaibapinnas. Otsisin välja oma vana korteri plaani ja avastasin, et ma polegi sellele vaipa laotanud.

LOOMINGJUNE TÖÖ

IV

SAATEKS VAIBALUGUDELE

vaip 1:10 / 1,35 x 1,75 m / äär 7,5 ja väip h 16 cm

LINNARUUM

Sulgesin ukse. Pime ruum oli jäänud selja taha. Astusin linnaruumi. Olin tagasi keskväljakul. Seal, kus oli alanud see omamoodi rännak. Tundsin end imeelikult, kuidagi rahutult. Olin justkui laetud võõrastest tunnetest. Mõtlesin, et liikumine on hea ja otsustasin jala koju minna. Aeg oli hiline, kuid tänavatel oli vilgas liikumine. Peatänav, mida mööda jalutasin, oli valgusküllane ja kirev. Fassaadidel olid valgustatud ja eredad reklaamid. Kaubanduskeskuste seintel suured ja vilkuvad ekraanid. Liiklus sõiduteedel kiirgas valgust. Ainult tänavavalgustus tundus mahedam. Seisatasin suurel ristmikul, kui märkasin kuud. Kuu oli ilmatu suur ja veidi lopergune. Poolkuust oli kasvamas täiskuu. Kuu oli nii suur, et tundus olevat sama lähedal, kui majad teisel pool tänavat. Jäin kuud vaatama. Kuu paistis taevas nagu vana rahu ise. Lihtsalt, vaatas pealt ja oli olemas. Kuu paistel tundus linnaruum ärev. Kuid kuud ei paistnud liigutavat miski. Vahepeal küll kadus, kuid seetõttu, et liikusin majade vahel. Peatselt oli kuu jälle "oma kohal".

Tagasi kodus, tundsin end ikka rahutult. Mõtlesin, et kirjutamine on ka omamoodi liikumine ja võiks mõjuda hästi. Hakkasin kirja panema mõtteid äsja lõppenud teekonnast. Tee oli mind viinud kodust välja. Kodust, mis on Kohtade Koht. Liikumisest ja kohalolekust oli saanud üpris segane kogemus. See oli segamini aetud, sest puudus valgus. Mõistsin, et valgus pakub mulle selgust. Ja selgust on mul vaja, et leida rahu. Läksin teise tuppa ja seisatasin keset tuba. Korraga tekkis mu mõtetes seos. Mu jalge all on vaibaäär ja aknast paistab kuu. Olen vihikusse kirjutanud, et kuu taevas on kui vaip ilmaruumis. Üks pool kuust oli selge ja teine pehme ning hajuva äärega. Kuu – on hele koht. Kuu tundub soe ja pehme – nagu vaip mu jalge all.

VAIBAKUDUMISE ALGUS

Vaibad on andnud mulle tööd. Üldiselt võib öelda, et olen tegelenud vaipade vaatamisega. Mõtlen vaatamist kui viisi mõistmiseks. Arusaamist olen leidnud ekraanidelt, raamatutest, museaalidelt, aga ka toodetud vaipade kaudu. Olen õppinud vaipa kui eset põhjalikumalt vaatama. Suurem arusaamine on tekkinud koos liikumise, valguse ja erinevate ruumidega. Töö käigus olen vaiba proovitükke laotanud maha ja analüüsinud vaibapindasid. Hiljem olen hinnanud tervikut ruumis, milles vaibal on oma osa. Erinevad vaatenurgad on loonud erisusi nii visuaalsuses kui ka faktuursetes pinnas.

Vaiba faktuur on midagi, mis on mulle alati tundunud olulisena. Vaipa vaadates tahan seda tunda nii käega katsudes kui jalaga puudutades. Olen märganud, et osad inimesed ei paista hoolivat vaiba mahulisusest. Neile on olulisemad värvid ja pildilikkus. Minu jaoks on vaiba faktuur tähtis. Oma füüsilises olemuses pakub vaip mulle mugavustunnet nii meeltes kui vaimus. Pimedast ruumist on möödunud omajagu aega, kuid aeg – ajalt meenuvad mulle seal tekkinud ruumi ja materjali omavahelised suhted. Tänapäevaks on “pimedad avastused” muutunud tavalisteks teadmisteks. Ka vaiba olen “tagasi pannud” oma tavalisele kohale. Vaip korrastab ruumi ja tähendusi. Võime öelda, et loob pildilist selgust. Kuid “pildil” on puudu tunne, mida tähtsaks pean. Puudu on käega katsutav tunne. Puudu on vaip.

Olen vaipasid vaadanud, kujundanud, kavandanud, kohandanud, laotanud, viimistlenud, vormistanud – kuid mitte valmistanud. Kõigest vaipadest on saanud ruumi osa, koos kindlate parameetritega. Samas, kui mõelda “puudevast vaibast”, siis puuduvad sel ka füüsilised väärtused. “Puuduva vaiba” väärtusi leiab vaid ajas tagasi minnes.

Minu varasemad teadmised vaipadest olid nii ilmnunud kui ka ilmunud. Olin uurinud vaipasid nii esemete kui ka lugudena. Mõelnud vaibast kui nähtusest. Tegelikult pole mul puudu ühtegi vaipa. Pigem hakkas tunduma, et puudu on lugu. Lähedane suhe ja lugu vaiba kudumisest. Vaikselt oli hakanud mu sisetunne küsima, aga millise vaiba ma ise kooksin. Justkui mõttemäng “mis siis juhtuks, kui kooksin ühe vaiba?”. Otsustasin, et lasen vaibal tekkida teadmiste ja sisetunde ajal. Teadmisi olin leidnud raamatutest, kudumistundidest, praktilal ning töö käies. Vaiba valmistamine seostub minu jaoks kangastelgedel kudumisega.

I VAIBAKUDUMINE

Tõesti, vaiba kudumise algus oli pigem mänguline. Otsustasin katsetades olla võimalikult säästev ja kasutada ülearuseid materjale. See tundus põnev. Varasemast⁴⁸ ajast oli mul olemas vabrikus kootud villaste kampsunite tükke ja ribasid. Mittevajalikku lõnga oli mul samuti riiulil piisavalt.

Maha laotatud kampsuniribad hakkasid paistma kui mahulised triibud. Sellest kotisisust algas vaibakudumise lugu. Arvatavasti, on mahulistes triipudes midagi kutsuvat mu jaoks. Olen neid varemgi kudunud.

Triipudel on oma osa paljudes vaipades. Vahel triibud vaid ääristavad vaipa. Vahel loovad need sirgjoonelisi mustreid. Triibilised vaibad on meie pärimuses laialt levinud. Ühe triibulise teki moodi vaiba leian endagi kapist ja näen sel põiki pidi triipe, millel on kohati ka mahtu. Mõeldes edasi vaiba kudumisest, otsustasin jääda lihtsaks ja lihtsad triibud kujundikeeleks sobisid hästi.

Mõistsin, et ribadele on vaja tugevust, mis on vaibale omane. Vanarahvas muutis villase kangaga vastupidavaks uhtudes, püükides, villates.⁴⁹ Mina vanutasin villa kaasaja mugavusi kasutades. Pesin ribad pesumasinas kuuekümne kraadiga, mis villaste kampsunite puhul on lubamatu. Pesumasinast tulid välja "päris triibud". Neil oli nii mahtu ja kui ka liikumist.

102

Algas järgmine osa katsest kududa vaip. Ribades oli küll triibule omast pikkust, aga mitte piisavalt, et ulatuks põikitriipudeks vaiba pinnas. Mõistsin, et lõigatud materjal on vaja taas omavahel liita. Liitmine, matemaatilises tähenduses, on oma

olemuselt nagu teljel kudumine.

Ka liitmismärki võib pidada labasekoe kirjaks – vertikaalne lõim ristub horisontaalse koega. Mina liitsin koetriipe diagonaalse lõike abil. Lõikasin kõigile lõikudele uued lõiked.

⁴⁸ Materjal pärines Marta Mooratsilt, lektor, EKA.

⁴⁹ K. Kõnsin, Kudumid. Tallinn: 1979, lk 39.

103

Esimesed katsetused kudusin väiksel lauateljel. Ribadest katkendlik kude vajab tihedalt katvat lõime. Teljel kududes on selle tehnika nimetuseks lõimerips.⁵⁰ Oma lihtsuses on lõimerips vaibad rahvakunstis tuntud ja hästi teada. Lõimerips vaibad on enamasti kootud puuvillasest materjalist. Kuna koeks oli villane materjal ja mu mõte püsis liitmisel, siis valisin pealmise poole lõimeks villase lõnga. Alumiseks lõimeks valisin puuvillase lõnga. Puuvillane lõng, võrreldes villase lõngaga on siledam. Tihe lõim vajab puuvillase ja villase lõime kooslust, mis omavahel vähem haakuks. Lõim andis soovitud tulemused proovitöös. Valitud tehnika ja koe liitmine paistsid toimivat. Jätsin hetkeks teljel kudumise ja hakkasin täpsemalt läbi mõtlema vaiba valmistamist.

⁵⁰ L. Mälksoo, Kangakudumine. Tallinn: 1973, lk 39.

⁵¹ H. Kuma, Eesti rahvavaibad. Tallinn: Kunst, 1976, lk 8.

⁵² Samas, lk 7.

Õieti, millest see lugu alguse sai? Lugesin kirja pandud mõtteid ja kujutlusse tekkis hele ja pehme vaip, mille triibud polegi sirged. Tundsin, et see lugu on muutunud tagasivaatavaks. Peatumiseks ja mõtlemiseks. Saanud omamoodi alguseks. Küsisin, mida me teame vaiba kudumise algusest? Vastuse saamiseks lugesin kõige vanematest vaipadest. Õigemini waypadest. Sain teada, et Eesti vanimad tekstiilid olid valged, hallid ja mustad.⁵¹ Vahel kooti äärtesse veerised, sest need pakuvad kaitset kurja vaimu eest. Vaiba saamisloosse oli tasahilju tekkinud sümboolsus ja sellega koos soe valge värv. Vaatasin uuesti ajas tagasi ja leidsin kasutuna seisva valge maavillase lõnga. Leidsin seda erinevatest kohtadest. Mõne vihi rohkem koltunud toon võis tähendada, et lambavilla on niidetud eri aastaegadel.⁵²

KUDUMINE

Tegin arvutused, käärisin lõime ja rakendasin kangastelje. Alustasin proovitööga. Peatselt sai väike, teki moodi asi valmis. Viimistlesin ja katsetus sai lõplikuks. Hakkasin vaatama proovitööd vaiba moodi: laotasin erinevas valguses ja erinevatesse ruumidesse. Vaibake liikus ringi koos minuga. Ka triibud liikusid kaasa ja meel oli hea, sest triipude liidud ei liikunud koost. Ma ei kiirustanud vaiba kudumisega. Võtsin veel aega mõtlemiseks ja mulle meenusid ääred. Ääred, mis piiritlevad. Ääred, mis kaitsevad. Ääred, mis saadavad. Ääred, mis kaunistavad.⁵³ Ääred, mis on ümarad.

⁵³ E. Pedak, Eesti Professionaalse tekstiilkunsti sünni ja kujunemine 1940. aastani. Tartu: 2008, lk 15.

Seadsin vaiba ääred ümaraks. Andsin triipude sisule ja kulgemisele selgust. Mõistsin, et ka teised kaks äärt vajavad piirjooni. Meenus usk kullasära jõusse, mis helkides pidavat halvad vaimud peletama. Leidsin riulilt helkiva metallse lõngad ja ühe halli lõngavihi. Korrutasin lõngad omavahel, et kududa ääretriibud. Erinevad valge toonid lõimes hakkasid kududes end pikitriipudena ilmutama nagu ajajälged vaibapinnal.

Äärest algas vaip ja esimene lugu vaibast.

108

109

II VAIBAKUDUMINE

Katsetamiseks olin käärinud ja rakendanud lõime varuga. Kuna esimene vaip sai valmis ilma äpardusteta, siis andis lõim ruumi uuele “puudevale vaibaloole”. Mu mõtetes oli ornament korralooja, omamoodi agitaator, kelle võimuses võib olla ka faktuuride loomine. Ornament kui mustriosa, oli end meelde tuletanud lõigatud kampsunitelt, mille ribad nüüd vanutatud.

Vabrikus⁵⁴ käies juhtusin pealt kuulma, et mustvalgete tähnidega kampsuneid nimetati islandlasteks, kuid mõne aja pärast hoopis norralasteks. Mõtlesin, et imelik! Kas neil tõesti on ühesugused kampsunid? Selgust ma loosse ei leidnud. Vahest ainult nii palju, et algselt kandsid neid kampsuneid kalurid.

Lasin selgust luua hoopis faktuuril ja tegin teisele vaibale uue mustri. Uuel vaibal on alumine peenike lõim pealpool, oma korra järgi. Läbi väikeste ruudukeste tekkis selgus nii pinnas kui pildis. Pilti oli ilmunud kampsunite iseloomulik muster, kuid vildilikult. Olin mustri uhtunud. Uhutud muster ja rippuvad ribad meenusid merd, kalureid ja paate rannal. Mõtlesin, et võiks vaipa kududa loo meie saarte kaluritest, kes võtsid merele kaasa jämeda villase vaiba. Vaipa kutsutakse meretekiks, sest kalurid võtsid selle merel olles magades peale. Merel kaitses vaip neid tuule ja vee eest.⁵⁵

⁵⁴ Knittex OÜ.

⁵⁵ H. Kuma, Eesti rahvavaibad. Tallinn: Kunst, 1976, lk 41.

Valmis vaip, mille ääred liiguvad kaasa koos teise vaibalooga.

III VAIBAKUDUMINE

Pärast esimese ja teise vaiba valmimist oli hele lõim otsa saanud ja tundus, et ka lood kudumisest. Liikusin oma tööga edasi tekstiruumide mustvalgesse maailma. Lugesin mitmekesisusest ja ornamentaalsest vaheldusrikkusest kuni jõudsin põiktriibuliste vaipade dekoorini. Selgus, et eesti rahvakunstis on peamiseks motiiviks hammaskiri, mille “hambad” võivad olla, kas ruudukujulised või piklikud.⁵⁶ Lugu hammaskirjast tundus nii suur, et sellest võiks saada üks vaibalugu. Lugu vaibast, mida tähistab suur hammaskiri.⁵⁷

⁵⁶ Samas, lk 17-18.

⁵⁷ Vaiba esimesed kavandid valmisid HEA project 2022 raames, juhendajad Marta Moorats ja Adrianus Kundert.

⁵⁸ L. Mälksoo, Kangakudumine. Tallinn: 1973, lk 28.

Veel oli aega kudumiseks. Samuti oli musta lõigatud materjali ja valget ning musta lõnga kirjakoraks.⁵⁸ Korrutasin valge puuvillase lõnga teiste toonidega, et luua ühtsust kõigi kolme vaiba värvides. Tegin arvutused, käärisin lõime ja rakendasin telje.

112

Kudusin kolmanda vaibaloo. Vaiba ääred on sirged kui kirjaread.

113

WAYPA

Olin võtnud äärest kinni ja lahti rullinud vaiba. Uue pinna ja uue koha. Oma koha pehme pinnana. Mu kohal olid ääred. Peatusin sellel kohal kauem. Jäin seisma ja vaatama. See koht hakkas paistma uuena. Osa sellest vanana. Hakkasin kuduma uut kohta, uue vaibana. Vaipa uue teki, katte ja kaitsena.

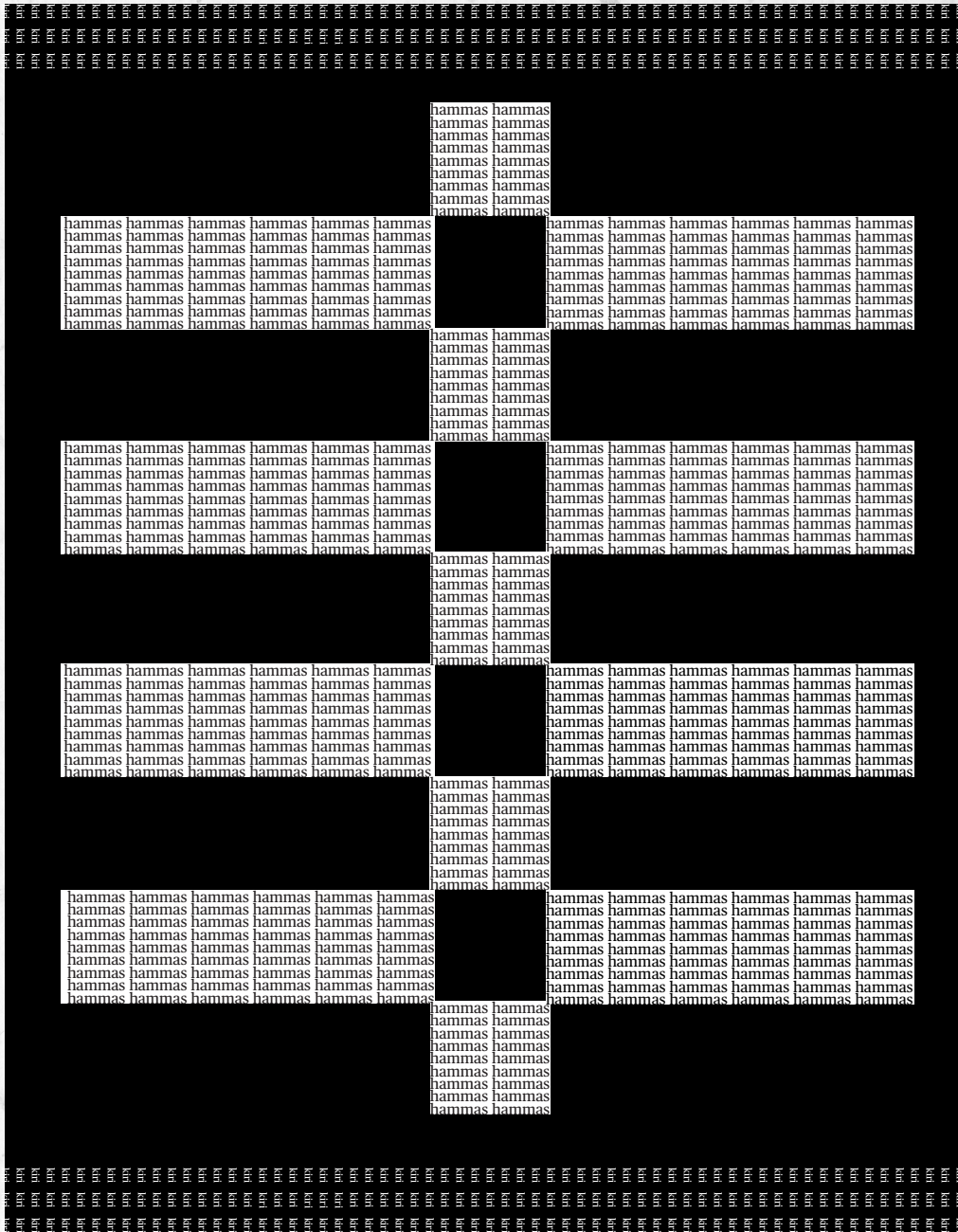
Lõigud said seatud ja hoitud. Lõigud vaibas seadsid sisse vagusid. Vaod polnud sirged vaid neis olid jäljed ja seosed. Vaibas olid eluseosed ja seostel olid ääred. Vaibaääred olid mahapanekuks. Jälgedeks, mitmeteks vagudeks, sirgeteks ja pehmeteks. Valgus andis varjud, mitmed varjud, heledamad ja tumedamad. Oli algus. Algas telje taga, mis sai kootud vaibaks.

MERETEKK

Vaip liikus kaasa, Tuli üle mere ja peatus kohtades.
Kohtades kogus mustreid. Kohtades kooti vaibasse
mustreid. Vahest kooti võõraid mustreid. Vaip liikus
edasi ja peatus uutes kohtades. Meri lihvis mustreid
ja mustrikandjaid. Kuju said uued mustrid ja uued
kandjad. Uutes oli vanu. Uued olid uhutud ja vanad
olid vanunud. Vaip sai uue kuju, vaibal oli mitu kuju.

*“... vastupandamatu, vahetu
ja käegakatsutav tunne, et
maailm on midagi konkreetset:
midagi selget, meile kõige
lähemat - maailm mitte enam
üha uuesti läbimist nõudva
teekonnana, mitte ka otsatu
retkena, pideva väljakutsena,
mitte ka ainsa ettekäändena
meeleheitlikule kogumisele
ega vallutuskujutelmana, vaid
mõtte taasleidmisena, maise
kirja, geograafiana, mitte
autoreiks - kuigi oleme selle
unustanud - oleme me ise.”*

KOKKUVÕTE

Magistritöö avab vaiba ruumilis – materiaalsed ja kultuurilis – vaimset fenomeni. Vaip loob tähendusliku koha, mis märgib inimese seost ruumilises keskkonnas. Kirjutises olevad lood vaipadest on alguse saanud iseenda ja ruumi tunnetusest. Vaiba argine olemus hakkas avanema äärest nii materiaalsuses kui ka kultuuriloolises tähenduses. Avanes omamoodi ruum – vaip. Vaibaäärtest algasid ka järgnevad kootud vaipade lood. Lood mis tekkisid ajas, kui peatusin ja mõtlesin nii vaipades nähtavast kui sümboolsusest arhetüüpides. Liitsin omavahel tähendusi, ruume ja materjale. Vaiba tähendus hakkas paistma pinnana, mis katab ja kaitseb meid ning meie ruume. Leidsin, et vaiba kattev pind kuulub meie ellu koos tundega olla kaitstud. Hakkasin märkama ruumis tähendusi, mis vahest tekivad vaid värvide tunnetuslikus maailmas sümboolsuse mõjul. Leidsin punase värvi ja selle iidse tähenduslikkuse. Äärtest algas ka praktiline töö, mis oli ajendatud soovist leida isiklikum suhe vaibakunstiga. Kudusin kolm vaipa, millel on nii sarnased kui erinevad ääred. Vaipade valmistamise vahele jäävas ajas otsisin ühendusi ja seoseid nii materjalis kui sümboolsuses. Kolme vaiba monokroomsus on inspireeritud Eesti esimestest vaipadest. Kolme vaipa on kootud metafoore, faktuure ja dekoore, mis kõik on omamoodi tähistajad vaibapinnal.

SUMMARY

The master's thesis unfolds the spatial – material and cultural – spiritual phenomenon of the carpet. The carpet creates a meaningful place that marks the human's connection with its spatial environment. The stories about carpets provided in the thesis begin with a sense of self and space. The everyday nature of the carpet began to evolve both in materiality and cultural history. A distinctive room emerged – a carpet. The following stories began from the edges of the carpets weaved for the purposes of this thesis. These stories appeared over time when I stopped and thought about the carpets' visuals and the symbolism of their archetypes.

I combined definitions, spaces and materials. Carpets began to appear as surfaces that cover and protect us and our rooms. I found that the carpet as a surface brings to our lives a feeling of protection. I began to notice spatial meanings that sometimes only appear as symbols in the cognitive world of color. I found the color red and its ancient significance.

The practical work also began from the edges of the carpet, driven by the desire to find a more personal relationship with its creation. I weaved three rugs with similar yet different edges. In-between the completion of the carpets, I looked for associations and connections in their materiality and symbolism. The three monochrome carpets are inspired by the first carpets made in Estonia. The three carpets are woven with metaphors, textures and ornaments symbolising its surface.

BIBLIOGRAAFIA

- R. Kurvitz, Anna Gerretz. Telesaade, 27. IX 1992. Toim M. Mälk. Tallinn: Eesti Televisioon. Videosalvestus, 6 min 48 sek. Kättesaadav: ERR, videoarhiiv, <https://arhiiv.err.ee/vaata/anna-gerretz> (vaadatud 17. IV 2022).
- Lotto Carpet, 16th century, The Collection, Islamic Art – The Met, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/445297> (vaadatud 17. IV 2022).
- A. Albers, On Weaving. Eds N. F. Weber, M. Cirauqui, T. Smith. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2017 [1965]
- K. Lehari, Ruum. Keskkond. Koht. Toim V. Vabar. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 1997.
- W. Dilthey, Hermeneutika tekkimine. Tlk Andrus Toom-Akadeemia 1991, nr5.
- K. Kõniste, Kudumid. Tallinn: 1979.
- G. Troska jt, Eesti rahvakultuuri leksikon. Toim Ants Viies. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2007.
- H. Kuma, Eesti rahvavaibad. Tallinn: Kunst, 1976.
- K. Lehari, Talve ülistuseks. Raadio Ööülikool, 15.VII.2003. Toim J. Tootsen. Helisalvestis, 49 min, 31 sek. Kättesaadav: ERR, Audioarhiiv, <https://arhiiv.err.ee/vaata/raadio-ooulikool-raadio-ooulikool-kaia-lehari-talve-ulistuseks> (vaadatud 17. IV 2022).
- G. Perec, Ruumiliigid. Tlk A.Saar. Tallinn : Kultuurileht, 2011 [1974].
- K. Palginõmm, Asjade võim. Näitus, Niguliste muuseum, 19. X 2018–12. VIII 2019. – Eesti Kunstimuuseum, <https://nigulistemuuseum.ekm.ee/syndmus/asjade-voim/> (vaadatud 17. IV 2022).

G. Gaston Bachelard, Ruumipoeetika. Tlk K. Sisask. Tallinn: Vahabund, 1999 [1957].

D.W. Winnicott, Playing and Reality. Ed F. R. Rodman. New York: Routledge, 2005 [1971].

T. Viik, P. Torop, M. Raudsepp, Kultuurisõltelise tähendusloome teoreetilised mudelid. – Researchgate, December 2018. Kättesaadav: <https://www.researchgate.net/publication/330468437> (vaadatud 17. IV 2022).

K. Lehari, Komfordi kontseptsioonidest. Sirp 31 X 2003.

V–S. Schulz, Carpet. – Textile Terms: A Glossary, Eds A. Reineke et al. Berlin: Edition Imorde 2017.

M. Duchamp, Prière de toucher (Please Touch). Numbered edition of exhibition catalogue for Le Surréalisme en 1947 (Paris: Pierre à Feu/Maeght). Collection. – Philadelphia Museum of Art, <https://philamuseum.org/collection/object/89754> (vaadatud 17. IV 2022).

J. Lotman, Kultuurisemiootika: Tekst – kirjandus – kultuur. Tlk P. Lias, I. Soms, R. Veidemann ja Tänapäev. Tallinn: Olion, 2016 [1990].

T. Weddigen, Space. – Textile Terms: A Glossary, Eds A. Reineke et al. Berlin: Edition Imorde 2017.

K. Lehari, Taju ja liikumine. Kaks teeloleku võimalust. Raadio Ööülikool, Eesti Raadio 2005. Toim J. Tootsen. Helisalvestis, 50 min, 42 sek. Kättesaadav: ERR, Audioarhiiv, <https://arhiiv.err.ee/vaata/raadio-ooulikool-taju-ja-liikumine-kaks-teeloleku-voimalust> (vaadatud 17. IV 2022).

L. Baker, Where does the red carpet come from? – BBC, Culture, 22. II 2016, <https://www.bbc.com/culture/article/20160222-where-does-the-red-carpet-come-from> (vaadatud 17. IV 2022).

J. Albers, Värvide vastastikmõju. Tlk Ingrid Ruudi. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2014 [1971].

J. Švankmajer, Touching and Imagining: An Introduction to Tactile Art. Tlk Stanley Dalby. Tlk Stanley Dalby. New York: I.B.Tauris & Co Ltd, 2014.

E. Jürgenson, Arhitekt Eero Jürgenson: iga Eesti saatkond mõnes maailma nurgas on tükikene Eestimaad. ETV, saade OP. ERR, Kultuur, Arhitektuur 22. V 2020, toim Merit Maarits, <https://kultuur.err.ee/1093382/arhitekt-eero-jurgen-son-iga-eesti-saatkond-mones-maailma-nurgas-on-tukikene-ees-timaad> (vaadatud 17. IV 2022).

M. Sundberg, J. Rosenqvist, Editorial Reconsidering the Carpet Paradigm – Konsthistorisk tidskrift/Journal of Art History, 83:3, 207–210, <https://doi.org/10.1080/00233609.2014.933872> (vaadatud 18. IV 2022).

V. Beyer, Ornament. – Textile Terms: A Glossary, Eds A. Reineke et al. Berlin: Edition Imorde, 2017.

K. Bloomer, Nature as Ornament. Eds S. Bald, G. Huafan He. New York: Yale School of Architecture, 2020.

Kent Bloomer Studio. <https://bloomerstudio.com> (vaadatud 18. IV 2022).

Edgar Allan Poe, Mööbli filosoofia. <https://www.eapoe.org/works/essays/philfrnc.htm> (vaadatud 18. IV 2022).

L. Mälksoo, Kangakudumine. Tallinn: 1973.

E. Pedak, Eesti Professionaalse tekstiilikunsti sünni ja kujunemine 1940. aastani. Tartu: 2008.

PEETER KUUTMAGA

Kohtun Tallinna legendaarses kohvikus tekstiilikunstnik Peeter Kuutmaga. Kohas, mille nimi on ajas muutunud, kuid mille tähenduslikkus püsinud muutumatuna ja inimestele hästi teada pea üheksakümmend aastat. Subjektiivset sümpaatiat ja huvi taandades, toon esile objektiivse põhjuse intervjuuks. Kuutma karjäär on kestnud enam kui viiskümmend aastat ja ta on tegev tänaseni. Viljaka karjääri jooksul on loodud vaipasid erineva tüpoloogiaga ruumidele – Eesti Vabariigi parlamendi hoonest privaatsete koduste sfäärideni. Püüan intervjuuga mõista, milles peitub lihtsus ja mis on olnud veojõuks Kuutma loometeel, kus ruumid on leidnud terviku ja harmoonia, mille üheks komponendiks on vaip põrandapinnal.

Lihtsalt hakkab kulgema ka meie intervjuu, mille juhatab sisse õpingute algus Eesti NSV Riiklikus Kunstiinstituudis (ERKI). Kuutma peab enda omandatud haridust väga heaks.

“Haridus oli sihitud selleks, et õpetada loomist ja praktilist elu. Kuna õpilasi kasvatati ja koolitati tööstuskunstnikeks, kes peavad tagama parimat toodangut tööstuslikus tootmises. Kunstitoodete Kombinaat ARS oli tol ajal suur ja keskne tarbekunsti, sisearhitektuuri ja kuigi palju ka arhitektuuri keskus. ARS’i kaudu liikus väga palju tellimustöid interjööridele ja tootmise tarbeks osteti autoritelt ka sobivaid kavandeid. Minagi proovisin üliõpilasena tasapisi üht – teist kavandada. Selle taga peitus ka majanduslik huvi. Algaja kunstniku jaoks oli see väga oluline väljund. Ma olin siis ikka noor põrsas – üliõpilane, kes on just lõpetanud kooli. Enda sidumine ARS’ga oli mulle väga oluline. ARS’s oli kaks tekstiiliosakonda, millest üks tegeles silmuskootud rõivaste ja teine sisustustekstiilide tootmisega. Sisustustekstiilid olid kootud kangastelgedel, dekoratiivkudumise ateljees. Seal toodeti igasuguseid tekstiile, alates lavaeesrietest kuni diivanipatjadeni välja. Seal toimus ka jacquardkangaste kudumine. Ma arvan, et olen teinud kuuele teatrile lavaeesriided. ARS’s olid üsna ägedad ja teravad kunstinõukogud, kus polnud kerge. Sinna tuli esitada üks ühele, originaalsuuruses kavandid. Kõik tehniliselt ette mõõdetud, vastavates normides ja tehniliste tingimuste järgi.”

(Mõttepaus)

PK “Sisearhitektid olid need, kes vajasis sisustuskangaid. Lavaeesriided olid spetsiaalselt projekteeritud, erinevad paanid olid erinevalt kootud, nii sai teha lavale suure kompositsiooni. Esimene kord ma kukusin oma asjadega läbi. Kavandades Vanemuise teatrile. Mul polnud asjast aimugi, aga ma olin püüdlük. Võeti hoopis Ellen Hanseni lavaeesriided, mis püsisid seal parkümmend aastat. Need olid suurepärased, lihtsad diagonaalsed triibud, mis olid kõik omavahel läbi arvutatud nii et need jooksid omavahel kokku. Väga kaunis kompositsioon ja õige lahendus. Aga mul olid rahvuslikud sõlemotiivid, enda arvates kangesti tore oli teha. Need teostati siiski ära ja on näha Klassikute kataloogis.”

KK *“Kuidas kujunes teie iseloomulik kujundikeel?”*

PK “Elu lihvib seda. Minu õpetajad polnud mitte ainult Kunstiinstituudi õppejõud. Loen oma õpetajateks ka sisearhitekte, kellega koos töötasin ja vaipu kavandasin. Kavandid pidid olema kõigepealt nende poolt kiidetud. Pärast seda tuli need esitada kunstinõukogusse. See andis mulle julgust ja selgust asja juures, et mida saab teha ja mida peaks tegema. Aeg oli eriline. See oli majanduslikult ja ka vaimselt kitsas. Mõtlen selle all, et abstraktne kunst oli väga kõrvaline, kaugel ja seda oli nii vähe. Geomeetria, mis on minu leib, ka see oli napp ja tagasihoidlik.

LISA 1

PK Olukord, mis riigis valitses, iseloomustas ka seda, aga mitte hästi. Ühelt objektilt teisele kerkisid üles koguaeg probleemid. Kord polnud põrandamaterjali, mida oli plaanitud kasutada. Kord katkes mööblitarne. Kord oli see asi või teine asi... Valgusteid polnud võtta, noo lihtsalt polnud võtta. Kuid eritellimusi kunstnikelt sai realiseerida ja sellele pandi võimalikult palju rõhku. Ka sisekujunduse mööblit projekteeriti ja valmistati ARS'i suures töökojas. Hoovi peal oli maailma suur maja, mis oli kõik mööbliseppasid täis. See õpetas kitsastes oludes tulema välja. Kui olid lahjad materjalid, siis kangastele anti võimalus olla suure vormiga ja äge.”

KK *“Olete aastakümneid liikunud kindlameelselt mööda üht trajektoori, kus domineerib geometriseeriv stiil ja abstraheeriv laad. Nagu olete intervjuu käigus öelnud, peate oma sisemist peegeldavat maailmatunnetust välja kujunenuks juba koolitee lõppedes. Kuidas isikuomadused on loometööd mõjutanud?”*

PK “Ma olen olnud üsna tubli suhtleja ja ärakuulaja. Kaasarääkija, aga mitte pealehüppaja. Ma olen olnud kompromissimeister, nii võib öelda.”

KK *“Kuid kuidas te kirjeldaksite autori vaatest loometööd?”*

LISA 1

PK “Ma arvan, et see sõltub looja karakterist. Pead olema avatud maailmale. Pead olema huvitatud sellest, mida teised teevad, mitte kapselduda iseendasse. Õhust peab selle ära tunnetama. Mu kolleegid olid sisearhitektid. Nad kõik olid kõva käega naised. Minu number üks õpetaja on olnud Leila Pärtlepoeg, kellega ma olen mitukümmend aastat koostööd teinud. Kuid koostöö pole olnud alati sametine.”

(Mõttepaus)

PK “Kas teil on ettekujutus, mis Toompea lossis toimub? Kõik koridorid ja vestibüülid on vaipadega kaetud. Need on minu kavandatud vaibad.”

KK *“Jaa, mul tulevad esimesena silme ette pikad sinised koridorivaibad.”*

PK “Pärtlepoeg andis nende kavandamiseks teatud aja, mitte palju. Leppisime kokku, et üks kavand on variantidega ja teine omaette. Kaks põhimõttelist asja, kõrvuti võrdluseks. Teostasid kavandid. Pärtlepoeg vaatas kavandid üle ja ütles, need on täiesti toredad, aga need pole need, mis mulle vaja on. Mine koju ja hakka otsast peale. Ja ta tegi seda minuga kolm korda järjest. Teisel korral küsis mu tütar, kas sa tõesti teed need ümber? Ma ütlesin jaa, talle ei meeldinud. Ta ütles mulle, et ma ei ole temast aru saanud. Me oleme rääkinud sellest, aga sa ei ole mind mõistnud. No vot, siis oligi nii et ma pidin kavandeid tegema kolm korda.”

(Mõttepaus)

PK “Ma näitan teile veel midagi.”

(Foto Toompea lossi vestibüülist)

PK “See on Toompea lossi vestibüül. Kus on olnud eluaeg tühi kivipõrand. Nüüd, kaks aastat tagasi otsustati, teeks sinna ühe vaiba põrandale. Ma toetasin seda mõtet. Ütlesin, et teen teile ühe vaiba. Ruumis on ristvõlvidega lagi. See on väga vana osa majast. See on küll ümberehitatud, aga seinad on aastast tuhat kolmsada, kuuludes lossi algse ehituse juurde.”

KK “Kas vaip peegeldab ruumis endas eksisteerivat kompositsiooni (ristvõlv laes ja geomeetria vaibas)?”

PK “Mõnes mõttes. Esialgu sellest ei saa aru, aga kuna see on nii suurte murdumistega ristvõlv, siis see tekitab kohe ainestiku võimalikult lihtsale teostusele. Vaip on üsna suur, kolm korda neli meetrit. See on vaiba kohta suur mõõt.”

KK “Siit paistab välja ka julgus, kasutada nii lihtsaid kompositsioonilisi võtteid.”

(Kuutma naerab)

KK “Kommertsväljal võib tagasisideks kostuda, et ma oskan ise ka sellise teha.”

PK “Jah!”

KK “Tähendused ruumis?”

PK “On lihtsalt nii.”

KK “Saab küsida kumb oli vaibaloos olulisem, kas värvid ja kujundus või vaiba pehme pind?”

LISA 1

PK “Foto on petlik. Siin on väga kollane valgus ja värv on liiga sinine. Ma soovitan kohapeale vaatama minna.”

KK “Kuid siiski küsiks, kuidas te iseloomustaksite kujundikeele ja faktuuri omavahelist suhet?”

PK “Ma olen olnud üsna napp pinna kasutamise juures. Õppides ja töötades ARS’le hakkasin ma vaatama, et tehakse põrandavaipu, mis on suured ja mahulised. Kuskil kaks korda kolm meetrit suuruses. Kui seda kasutada kujutamiseks, siis on sinna võimalik peale teha pilt. Minu esimesed tööd ongi sellised. Ma keeran asja sedamoodi ümber, et püüan selle formaadi sees kujutada ruumi. Ma kasutasin ka erinevaid karvama-terjale ja mida kõike sinna lisatud sai. Ma tegin paar vaipa selliselt. Ja siis ma otsustasin, et ei, mina ei tee seda mängu kaasa. Mina teen selgeid, siledaid, lahedaid pindu. Ma ei hakka faktuure looma.”

(Mõttepaus)

PK “Leesi Erm, minu hea õpetaja – tema oli meister selle peale. Näiteks ta pani oma töödessa sulgi ja see kõik nägi välja hea ja usutav. Aga see polnud minule, ma nägin, et see ei vii mind edasi. Ma olen eluaeg tegelenud selgete pindadega ja selgete vormidega.”

KK “Põimetehnika on teie jaoks olnud kõige parem?”

PK “Jah, on.”

LISA 1

LISA 1

KK *“Pinna valikul on stiil oluline?”*

PK *“Jah!”*

KK *“Leesi Erm on väga maaliline ja pastelne oma loomingus ja pind toob esile seda väljendust.”*

PK *“Jaa, jaa, on küll nii.”*

KK *“Kuid siiski, kuidas te iseloomustaksite kujundikeele ja faktuuri “Ma näitan teile “detsembrikuud”.”*

Kuutmal olid kaasas hiljuti valminud vaibakavandid, mille ulatas mulle vaatamiseks.

PK *“Ma näitan teile “detsembrikuud”.”*

“Detsembrikuid” oli kokku kolm. Koos kavandite vaatamisega kirjeldas Kuutma tavapärast kavandamise protsessi.

PK *“Ühed ja samad motiivid, aga erinevalt lahendatud. Ma teen väiksed pliatsivisandid. Nagu mälukaartid, pisikesed lapikesed. Ja hakkam sellel vaatama vormi liikumisi. Määrama hele – tumedusi.”*

136

KK *“Tekivad erinevad pinged, mida on hea võrrelda?”*

PK *“Ongi.”*

KK *“Justkui nagu sama, aga tegelikult mitte.”*

(Mõttepaus)

PK *“See on selline klassika. Vaiba klassika.”*

(Mõttepaus)

PK *“Mul on ümbrikute viisi, kümneid ümbrikuid, kus pisikesed visandid. Vot sealt hakkab vaip peale.”*

PK *“Võib olla siiski see hele liikumine määrab ära selle asja. Siin peab arvestama sellega, et kui mingid mööblitükid on peal, siis need nähtavad osad on ka kõnetavad.”*

KK *“Täielikult korrastatud?”*

PK *“Kahtlemata.”*

(Mõttepaus)

PK *“Mul on veebruarikuus juba pliatsijoonistused tehtud.”*

(Kuutma naerab)

PK *“Mul on neli tükki veel vaja teha. Suvel ma ei viitsi teha, aga ma teen talvel.”*

LISA 1

137

Kuutma kirjeldab kavandite koloreerimist, millel gaasiga on tehtud alusmaal ja peale on vahakriitidega värvi.

LISA 1

PK “Ma olen sedalaadi koloreerimist kasutanud läbi oma elu. Mul ei ole neid suuri väga kindlaid värve vaid alati on värv rikastatud, kus on mitu kihti. Ma teen seda mitu korda üle. Ma olen alati hoidunud ühe värviga pinnast. Mitu värvi rikastab pinda, tekitades kihilisust. See on oluline olnud.”

KK “Kuidas te värviteooriatesse suhtute?”

PK “Minust on teooriad nii kaugemale jäänud.”
(*Kuutma naerab*)

KK “Puhas tunnetus?”

PK “Jah, puhas tunnetus, ütlen ma selle asja kohta.”

KK “Kuid ikkagi kuidas te kirjeldaksite vaiba rolli põrandapinnal? Üheltpoolt on vaip praktiline ese ruumis, kuid samas peitub vaibas ka midagi enamat. Kas saab seda asja kuidagi üldistada?”

PK “Üldistavaid mõtteid saab olla selle asja juures. Minu seisukoht on, et vaip peab olema ruumi osa, sest tekstiil pehmendab ja aktiveerib ruumi. Vaip peab sobituma interjööri. Ta peab olema midagi, aga ta ei tohi midagi teist varjutada. Ta saab olla ainult taustaks. Foon. Kaasa rääkiv foon, aga mitte teistest üle rääkiv foon.”

(*Mõttepaus*)

PK “Vaip peab ruumis mõjuma nii et ta kõnetab, aga mitte väga valjuhäälselt. Põrandavaip peab olema sordiini all. Rääkides vaikselt, omamoodi ja leebelt häälestama ruumi. Mitte olles liiga kirju. Vaip ei tohi olla vale värviga. Koloriit määrab väga palju. Kui on väga jõuliste kontrastidega, siis see teeb ruumi rahutuks. Vaip peab hoidma põrandapinda koos. Kujundust ei tohi teha väga suure karakteriga. Need on need punktid, mille vahel minagi liigun.”

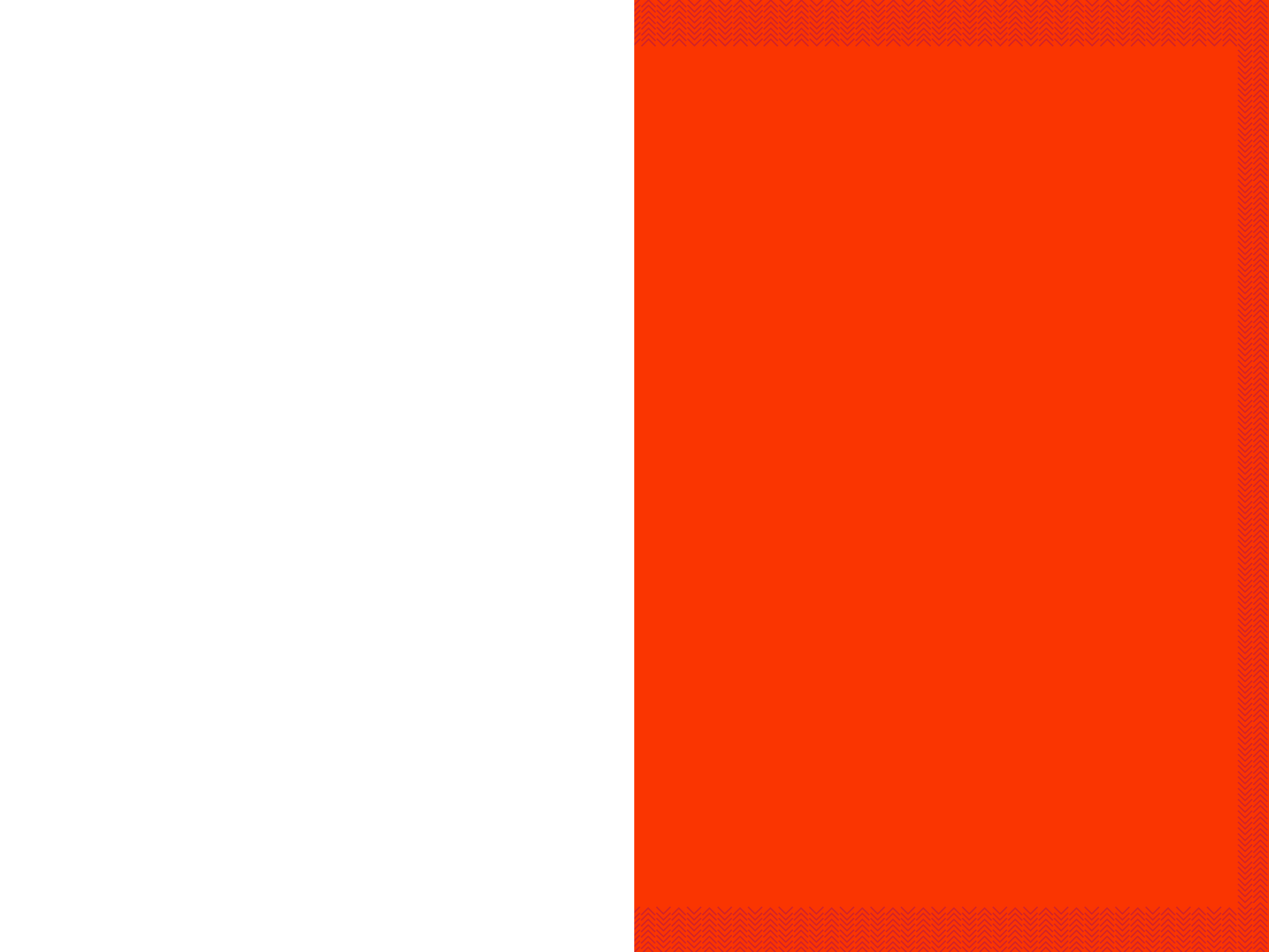
Täna Peeter Kuutmad aja ja võimaluse eest. Jätame hüvasti ja lepime kokku, et kohtume peatselt avataval näitusel “Põhjamaine geometria”, Tallinna Jaani kiriku galeriis.

LISA 1

Täna kõiki
mõttekaaslasi sel
neli aastat kestnud
õppimiste teel!

Täna juhendajaid
Kärt Ojavee, Jan Kaus
ja Elna Kaasik

Ja täna nõu ja jõu eest
Gregor Taul, Maarin
Ektermann, Inês Nêves
ja Martin Lazarev

EKA